

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 27 (5132) 9 ліпеня 2021 г.

ISSN 0024-4686

16+

Аптымізм.
Натхненне.
Імпэт
стар. 4

Чачот:
пясняр
філаматаў
стар. 10

Нямое
чутнае
кіно
стар. 14

Багацце пад старымі вокладкамі

Фота Кастуся Дробава.

«Псалтыр», 1870 г.

Калі ў пасляваенныя гады ўзнаўлялася бібліятэка Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта (на той час — Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага), не існавала паняцця «рэдкае кніга» — яно з'явілася на прасторы былога Савецкага Саюза ў 1980-я гады. Доўгі час нават не было дакладна вызначана, што ўваходзіць у гэтае паняцце. Рэкамендавалася ў межах універсітэцкай бібліятэкі стварыць аддзел рэдкай кнігі — яго і стварылі — у 1997 годзе. Праіснаваў ён да 2013-га, а потым, у 2014-м, да стагоддзя ўніверсітэта, з'явілася Зала рэдкай кнігі, дзе была створана музейная экспазіцыя. Але гэта не значыць, што з кнігамі, якія ўпрыгожваюць вітрыны залы, нельга пры жаданні азнаёміцца — у любога чытача ёсць такая магчымасць.

Вядучы навуковы супрацоўнік бібліятэкі кандыдат філалагічных навук Генадзь Кажмажкін праводзіць экскурсіі для наведвальнікаў па Зале рэдкай кнігі. Амаратар сваёй справы, ён гадзінамі можа распавядаць гісторыю таго ці іншага выдання.

Працяг на стар. 5 ▶

ISSN 0024-4686

21027

«ЛіМ»-акцэнтны

Гісторыя. Трэба стварыць добры падручнік па гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, у якім будзе адзначана роля беларускага народа. Пра гэта гаварыў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка 3 ліпеня падчас размовы з моладдзю каля мемарыяльнага комплексу «Курган Славы», паведаміла БелТА. «Калі вы, будучае наша пакаленне і моладзь, на падставе таго, што ўжо створана, новых фактаў, а таксама падручнікаў савецкага часу (тады яны нядрэнныя былі, хоць нешта замоўчвалі, нечага саромеліся, скромнічалі), на падставе таго, што было створана ў савецкі час, створыце дастойны навуцальны дапаможнік — гэта будзе найвышэйшая перамога. Таму што галоўнае для студэнтаў — каб падручнік быў носьбітам ведаў», — адзначыў кіраўнік дзяржавы.

Спачуванні. Прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка выказаў спачуванні родным і блізкім народнага мастака Беларусі Льва Гумілеўскага. «Свой лёс ён звязваў з манументальным мастацтвам, стварыўшы шэраг помнікаў знакамітым беларускім дзеячам, і пакінуў незабывуны след у гісторыі нашай краіны», — гаворыцца ў спачуванні. Аляксандр Лукашэнка адзначыў, што творчасць Льва Гумілеўскага — неацэнны ўклад у нацыянальную культурную скарбніцу. «Леў Мікалаевіч стаў прыкладам самаахвярнага служэння мастацтву і сваёй Радзіме», — падкрэсліў Прэзідэнт.

• Кіраўнік дзяржавы выказаў спачуванні родным і блізкім народнага артыста Расіі Уладзіміра Мяншова. «Пайшоў з жыцця выдатны майстар сцэны, любімы многім пакаленнямі бязмежна таленавіты рэжысёр, бліскучы акцёр і сцэнарыст», — гаворыцца ў спачуванні. Аляксандр Лукашэнка адзначыў, што Уладзімір Мяншоў дасягнуў спраўдзена прафесійных вышыняў, упісаў незабыву старонку ў гісторыю савецкага і расійскага мастацтва. «Светлая памяць аб гэтым цудоўным чалавеку заўсёды будзе жыць у нашых сэрцах», — значыць кіраўнік дзяржавы.

Праекты. Міністэрства сувязі і інфарматызацыі выпусціла ў абарачэнне чатыры паштовыя маркі з серыі «Святы і абрады беларусаў», паведамляецца на сайце ведамства. Гэты праект рэалізаваны ў супрацоўніцтве з Беларускім дзяржаўным універсітэтам культуры і мастацтваў. Да выпуску падрыхтаваны і маляўнічыя карткі для картмаксимумаў. Мастак паштовых марак, картак, спецтэмпла і канверта «Першы дзень» — Віктар Чайчук, дызайн Яўгеній Бядонік. На паштовай прадукцыі адлюстраваны Калядкі, Вялікдзень як галоўнае хрысціянскае свята, Купалле, звязанае са шматлікімі легендамі і паданнямі, і Багач — свята ўраджаю. Да маркі «Купалле» прымяняецца тэхналогія дапоўненай рэальнасці: пры навіядзенні на яе камеры смартфона з запущаным дадаткам AR MARKA BELARUS з'явіцца спецыяльна створаны сцэнары. 6 ліпеня ў аддзяленні паштовай сувязі № 26 г. Віцебска праводзілася спецыяльнае гашэнне на канверце «Першы дзень».

Свята. Зацверджана праграма рэспубліканскага свята «Купалле», якое пройдзе 10—11 ліпеня ў аграгарадку Александрыя Шклоўскага раёна. Заўтра з 11 гадзін пачне работу экскурсійны маршрут па тэматычных пляцоўках свята. Адкрыюцца экспазіцыйна-тэматычныя купальскія падворкі «Ручнік народнага адзінства», «Александрыйская гасціна», «Ландзевая суполка» і «Свята кнігі», маладзёжная пляцоўка «Талака» з творчым праектам «Час выбіраў нас», з 15 гадзін — забаўляльна-гульнявая пляцоўка для дзяцей «У гасіях у казкі» з паказам спектакля Магілёўскага абласнога тэатра лялек. У 21.30 пачнецца галоўны канцэрт — шоу «Песні маёй краіны». Далей — танцавальная праграма «Дыскатэка 80—90-х. Па-новому!» з удзелам артыстаў Магілёўшчыны і найлепшых беларускіх дыдзжэяў.

Традыцыі. На працягу трох дзён, 9, 10 і 11 ліпеня, у Лошыцкай сядзібе — філіяле Музея гісторыі горада Мінска — у межах праекта «Этналабараторыя “Скарбонка памяці”» адбудуцца мерапрыемствы з музычнай праграмай «Русалкі-купалкі». Старажытнае летняе свята ў гонар сонца, найвышэйшага росквіту прыроды і зеляніны, ушанавання вады і агню мае назву Купалле. Менавіта ў купальскую ноч нібыта цвіце папараць-кветка. Той, хто знойдзе яе, можа авалодаць ведамі зямлі. У гэты дзень збіраюць лекавыя зёлкі, дзяўчаты плятуць вянікі, спяваюць купальскія песні і вядоўця карагоды. У выкананні этнографа і фалькларыста Івана Кірчука, заснавальніка этнаграфіі «Троіца» і кіраўніка «Этналабараторыі», прагучаць песні з купальскіх абрадаў. Можна будзе пачуць беларускія народныя інструменты — акарыву, дуду, жалейку, гуслі, смык, ліру, пазнаёміцца з магіяй самага таямнічага свята гадовага цыкла і даведацца аб традыцыях святкавання Купалля.

Агляд афіцыйных падзей ад Раісы МАРЧУК

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Свята з кнігай

Творцы Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі бралі актыўны ўдзел у святкаванні Дня Незалежнасці Беларусі. Цікавая і змястоўная сустрэча са старшынёй абласной творчай суполкі СПБ Уладзімірам Гаўрыловічам адбылася ў Гомельскім гарадскім цэнтры культуры.

Імпрэза праходзіла ў межах сезоннага творчага праекта (а гэта і сустрэчы з цікавымі людзьмі, выстаўкі калекцыянераў і рамеснікаў, выступленні ўдзельнікаў мастацкіх калектываў і майстар-класы для дзяцей), прымеркаванага ўстановай культуры менавіта да Дня Незалежнасці. Партнёрам акцыі выступіла абласная пісьменніцкая арганізацыя.

На пачатку сустрэчы вядомы беларускі празаік і публіцыст вершаванымі радкамі сваіх калег — гомельскіх паэтаў — павіншаваў жыхароў і гасцей горада над Сожам з галоўнымі святамі краіны.

— Гэтае свята, як і 9 Мая, — галоўнае для кожнай беларускай сям'і, усяго народа, які не страціў генетычную памяць пра перажытае падчас Вялікай Айчыннай вайны і які не дазволіць прыняжэнна падзвігну савецкага народа і фальсіфікацыі гістарычнай праўды, — адзначыў Уладзімір Гаўрыловіч. — Вось чаму сучасныя пісьменнікі павінны быць разам са сваім народам, а не назіраць збоку, як спрабуюць разбурыць краіну.

Пісьменнік раскажаў пра творчую працу СПБ і абласнога аддзялення, накіраваную на развіццё патрыятызму сярод моладзі, на папулярызацыю кнігі і чытання ў межах Года народнага адзінства і Года класічнай літаратуры і чытання на Гомельшчыне. Літаратар прэзентаваў цікавыя творы антываеннай накіраванасці, створаныя пісьменнікамі рэгіёна ў апошнія гады. Найперш гэта кнігі Ізяслава Катлярова «Уцёк з дзяцінства» і Валерыя Веташкіна «Айчына душы», апавесць Васіля Ткачова «Скачы ад печы, жэўжык!», патрыятычная паэзія

Міхася Болсуна, Софі Шах, Тамары Кручэнкі і Ганны Атрошчанкі, многіх іншых таленавітых палешукоў, чые творы напоўнены гераізмам нашага народа ў гады вайны.

Тэраічнае мінулае — асноўныя тэмы і ў творчасці самага Уладзіміра Гаўрыловіча. Літаратар прэзентаваў чытачам свае новыя кнігі «Свята Параскева» і «Сэрца сваё не падманеш...», дзе праўдзіва перадае расповеды ўдзельнікаў тых страшных падзей. А яшчэ прадставіў новыя нумары альманахаў «Літаратурная Гомельшчына» і «Літара», у якіх змешчаны і творы антываеннай накіраванасці, якія заклікаюць да дружбы паміж народамі, славянскага адзінства.

Цікавая акцыя для дзяцей.

Менавіта 3 ліпеня члены абласнога аддзялення СПБ разам з прадстаўнікамі працоўных калектываў бралі ўдзел у многіх творчых акцыях. Пісьменніцкае слова гуляла на розных творчых пляцоўках святочнага Гомеля і знаходзіла водгук у сэрцах гамельчан, якія горача віталі ў гарадскім парку імя А. Грамыкі Міхася Болсуна, Уладзіміра Гаўрыловіча, маладых паэтаў Дзмітрыя Нілава і Сяргея Старыкава.

Мікалай ПНАТОВІЧ, фота аўтара

Як чытаюць нашы сябры

У Казахстане 2021-ы аб'яўлены годам падтрымкі дзіцячага і юнацкага чытання. У гэтай краіне вядзецца актыўная работа па прапагандзе кнігі ды на працоўныя новыя формы прыцягнення ўвагі да чытання.

Напрыклад, плануецца адкрыццё каворкінг-цэнтраў, стане даступным для ўсіх электронны фонд бібліятэк. Ідзе работа па арганізацыі сучасных мадэляў бібліятэчнай сістэмы і яе дзейнасці. Такім чынам, ствараюцца максімальна спрыяльны ўмовы для чытання.

Паводле старшынні праўлення Саюза пісьменнікаў Казахстана Есдаўлета Улутбека, будучыні будзе мацавацца маральнымі якасцямі падрастаючага пакалення, і, калі мы не зможам прапанаваць сучасным дзецям патрэбны твор, яны запоўняць пустагу нечым іншым.

Мудрыя словы вядомага казахскага пісьменніка актуальныя і для Беларусі. Для нас таксама вельмі важна далучаць дзяцей да чытання, каб краіна мела высокі ўзровень інтэлектуальнага развіцця.

Галоўныя ініцыятывы ў правядзенні Года падтрымкі дзіцячага і юнацкага чытання належаць Нацыянальнай акадэмічнай бібліятэцы ў Нур-Султане, кіруе якой Умітхан Муналобаева.

— Прыемна, што мы маем даўнія дзелавыя і сяброўскія сувязі з казахскімі калегамі, — гаворыць першы намеснік старшынні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах. — Асабіста мне давялося некалькі разоў пабываць у Нацыянальнай акадэмічнай бібліятэцы, садзейнічаць адкрыццю беларускага культурнага цэнтра ў галоўным кніжным храме Нур-Султана. І, безумоўна, зараз нас яднае агульная праблема прыцягнення ўвагі дзяцей да чытання, імкнёмся сумесна выхоўваць у іх любоў да кнігі.

Сведчанне літаратурнага сяброўства — пераклады твораў беларускіх аўтараў, змешчаныя на старонках вядомых казахскіх дзіцячых часопісаў «Балдырган», «Ак желкен». А нядаўна на казахскай мове выйшла кніга Алеся Карлюкевіча «Ваўверка піша сачыненне». У той жа час у беларускім часопісе «Вясёлка»

друкаваўся казахскі пісьменнік Кашым-Нагай Байбота.

Вялікай падзеяй у культурным жыцці двух краін стала прэзентацыя ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі літаратурнага альманаха «Казахстан — Беларусь», у які ўвайшлі творы класікаў і сучасных аўтараў Беларусі і Казахстана. Наступны альманах мяркуецца прывясці дзіцячую літаратуру.

Пра гэта гаварылася і падчас анлайн-форуму, які праводзіла днямі Нацыянальная акадэмічная бібліятэка ў Нур-Султане з запрашэннем прадстаўнікоў 18 краін свету. З дакладам ад Беларусі выступілі Алена Стэльмах і дырэктар Цэнтралізаванай сістэмы дзіцячых бібліятэк г. Мінска Таццяна Швед.

Беларусь у Казахстане ведаюць як краіну, якая чытае. Многія нашы творчыя праекты, накіраваныя на павышэнне культуры падрастаючага пакалення праз зварот да чытання, запатрабаваны ў Казахстане. Казахскі досвед у гэтай сферы для нас таксама надзвычай карысны.

Марыя ЛІПЕНЬ

кружлы стол

Тое, што нельга забыць

Кружлы стол пад назвай «Сямейнае чытанне як фактар умацавання маральных каштоўнасцей і пераемнасці пакаленняў», прымеркаваны да 77-й гадавіны вызвалення Беларусі і выхаду кнігі «Ніколі не забудзем», адбыўся ў Прэс-цэнтры Дома прэсы.

Захаваўшы памяць пра Вялікую Айчынную вайну і ўплыў сямейнага чытання на фарміраванне асобы дзіцяці сталі асноўнымі тэмамі абмеркавання. Многія з выступоўцаў згадвалі, як у іх сем'і распаўядалі пра тое, што адбывалася ў нашых акупаваных вёсках і гарадах, што паўплывала на ўспрымманне і ўяўленне пра тры страшныя падзеі. Неаднаразова прагучала назва кнігі, напісанай дзецьмі, якім пашчасціла застацца жывымі ў смерчы

ваеннага кашмару, але не пашчасціла ў тым, што давялося быць сведкамі расправы фашыстаў над іх роднымі людзьмі, суседзямі. Некаторыя зачыталі ўрывкі з гэтага выдання. Кніга «Ніколі не забудзем» была ў кожнай хатняй бібліятэцы і часта глыталася на адным дыханні — настолькі ўражвала і закралала душы дзяцей тое, што распаўядалі іх копішні аднагодкі пра сваё знявечанае дзяцінства...

Намеснік міністра інфармацыі Ігар Бузоўскі адзначыў, што кніга «Ніколі не забудзем» увайшла ў лік сацыяльна значных выданняў і сёння асабліва важна, каб такім тэмам надавалася ўвага. Як адзначыў Аляксандр Бадак, дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» — менавіта яно выпусціла сёлета зборнік дзіцячых успамінаў, —

кніжка гэтая ўнікальная, бо праца па яе стварэнні пачалася ў 1944 годзе, калі паўсюль яшчэ была разруха і голад, а ва ўсе куткі Беларусі ўжо выправіліся журналісты запісаць дзіцячыя расповеды. У 1948 годзе выданне пабачыла свет і з тых часоў шмат разоў перавыдавалася — агульны тыраж яго склаў больш чым мільён асобнікаў.

— Такія кнігі павінны быць пастаянна ў кнігарнях. Больш за тое — яны павінны быць пастаянна ў школе. Дзеці сёння, на жаль, часцей любяць слухаць сваіх равеснікаў, чым настаўнікаў, бацькоў. Таму спадзяюся, што гэтая кніжка ёсць ва ўсіх імях разе ў пазакласным чытанні, але яе трэба чытаць на ўроках, — падзяляўся меркаваннем Аляксандр Бадак.

Яна БУДОВІЧ

прэс-канферэнцыя

Летнія казачныя палёты

Прымеркаваная да Года народнага адзінства прэс-канферэнцыя «Лета-2021 з кніжнымі навінкамі ад Выдавецкага дома «Звязда» прайшла ў Доме Дэрасы. Прадстаўнікі Саюза пісьменнікаў, сістэмы дзіцячых бібліятэк Мінска, выдавецкага дома разважалі пра тое, чым стваральнікі кніг заахвочваюць літаратуру і чытачоў і наколькі важна нагадваць дзецям пра чытанне летам.

Галоўныя навінкі Выдавецкага дома «Звязда» — дзіцячы творы Кацярыны Хадасевіч-Лісавой: «Палёт на Вухуцію», «Жахліўчык пра трох сяброў і прывід з хутара. Жахліўчык пра жудасную ноч і чатырох сябравак» і «Загадка прынцэсы Агнэсы». Апошняя, што пачыла свет зусім нядаўна, з дапамогай незвычайных шахматных партый распавядае пра таямнічае, загадкавае, чароўнае. Кнігу выдатна праілюстравала Анастасія Балыш. Зараз Кацярына Хадасевіч-Лісавая, якая супрацоўнічае з выдавецтвам з 2012 года, працуе над новым творам, галоўнай гераіняй якога стане Ліса.

У хуткім часе ў выдавецкім доме павінна з’явіцца новая кніга Алены Стэльмах, першага намесніка старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі, пад назвай «Супоўніца Міла». Дарэчы, сярод будучых навінак — зборнік дзіцячых казак, які аанасвала Алена Стэльмах. Кнігу, што пачылаць свет у выдавецтве «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», складуць творы дваццаці сучасных беларускіх аўтараў: Алеся Бадака, Уладзіміра Ліпскага, Міхася Пазнякова, Міколы Чарняўскага, Ніны Галіноўскай ды іншых.

— Вельмі радасна, бо ўкладальнікі кнігі пастараліся прадставіць дзіцячы біяграфіі аўтараў з фотаздымкамі таго перыяду жыцця, — падкрэсліла Алена Стэльмах. — Ёсць і пажаданы чытачам, які змогуць знайсці ў творах адказы на самыя розныя пытанні. Зборнік можа стаць сапраўднай культурнай падзеяй. Бо, па-першае, у шырокім

Фота Кастуся Дробова.

фармаце будуць прадстаўлены многія аўтары. Па-другое, кніга будзе карысна настаўнікам, якія знаёмяць дзяцей з сучаснай беларускай літаратурай. Адметна, што ўкладальнікам новага зборніка з’яўляецца Ірына Буторына, намеснік дэкана па выхаваўчай рабоце факультэта пачатковай адукацыі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка.

У планах Саюза пісьменнікаў — пашыраць кола пляцовак для літаратурных імпрэз. Так, чакаюць сустрэчы аўтараў з юнымі чытачамі ў Парку пісьменнікаў, што быў створаны некалькі гадоў таму побач з Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі. Між тым, па словах Алены Стэльмах, дэлегацыя аўтараў творчай суполкі прадставіць дзіцячыя кнігі ў рамках свята ў Александрыі.

Яўгенія ШЫЦЬКА

праекты

Літфэст па-лідску

Сапраўднае кніжнае свята пад такою назваю правялі для жыхароў райцэнтра гарадскія кніжніцы, філіялы Лідскай раённай бібліятэкі імя Янкі Купалы.

Мерапрыемства гарадской бібліятэкі № 4.

На інтэрактыўных літаратурна-бібліятэчных пляцоўках у дзіцячых садах, ва ўтульных скверах і дворах мікрараёнаў удзельнікі акцыі з задавальненнем знаёміліся з найлепшымі творамі беларускіх, рускіх і замежных пісьменнікаў. Тут жа можна было пагартыць дзіцячыя, маладзёжныя і забаўляльныя часопісы, пачытаць дзецям кніжкі, правяціць веды і эрудыцыю па гісторыі горада ў конкурсах і віктарынах.

Супрацоўнікі філіяла «Лідская гарадская бібліятэка № 1» адправіліся ў яслі-сад № 23, дзе правялі чытанні для самых маленькіх жыхароў мікрараёна «Паўночны».

Выхаванцы аддзялення дзённага знаходжання для інвалідаў наведлі book-пляцоўку, створаную прадстаўнікамі філіяла «Лідская гарадская бібліятэка № 4».

Адно з самых незвычайных пляцовак арганізавалі супрацоўнікі філіяла «Лідская гарадская бібліятэка № 2» у мікрараёне «Раслякі». Бібліятэчны паштальён Печкін адправіўся ў аддзяленне «Белпошты», каб дапамагчы гараджанам разабрацца ў велізарным пераліку перыядычных выданняў, якія можна ўзяць у бібліятэцы або аформіць падпіску на пошце.

Са светам загадкавага і незвычайнага, малавядомымі з’явамі прыроды, цікавымі фактамі з жыцця жывёл і раслін знаёмілі юных гасцей book-пляцоўкі філіяла «Лідская гарадская бібліятэка № 6

імя В. Таўляя» ў мікрараёне «Слабада».

Бібліятэкары філіяла «Лідская гарадская дзіцячая бібліятэка» разам з выхаванцамі яслі-сада № 7 адправіліся ў літаратурнае падарожжа. Хлопчыкаў і дзяўчынак чакалі скарбы — размалёўкі і цукеркі, якія яны адшукалі дзякуючы ведам пра навакольны свет.

Кацярына САНДАКОВА, фота аўтара

на развітанне

Вобразы народнага...

3 ліпеня на 91 годзе пасля працяглай хваробы пайшоў з жыцця народны мастак Беларусі Леў Гумілеўскі. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, сябра секцыі скульптуры Беларускага саюза мастакоў, творца больш як паўстагоддзя працаваў са станковай і манументальнай скульптурай.

Нарадзіўся Леў Гумілеўскі 31 кастрычніка 1930 года ў Маскве. З 1933 года жыў у Беларусі. Вучыўся ў студыі выяўленчага мастацтва ў Нясвіжы (1946—1949) у Міхаіла Сеўрука, Мінскім мастацкім вучылішчы (1949—1950, 1953—1955, з перапынкам на вайсковую службу) у Віктара і Алены Паповых, Беларускам дзяржаўным тэатральна-мастацкім інстытуце (1955—1961, на аддзяленні скульптуры) у Аляксея Глебава, Андрэя Бембеля. Выкладаў мастацкія дысцыпліны і скульптуру ў Мінскай дзіцячай мастацкай школе (1961—1962), Мінскім мастацкім вучылішчы (1962—1966), Беларускам дзяржаўным

Фота з архіва БелТА.

тэатральна-мастацкім інстытуце (1968—1972). Сумесна з Міхаілам Савіцкім і Георгіем Паплаўскім мастак узначальваў майстэрню ў «Творчых акадэмічных майстэрнях жывапісу, графікі і скульптуры» (1993—2010). Леў Гумілеўскі, майстар разнастайных скульптурных жанраў і відаў, пачаў

самастойны творчы шлях у 1958 годзе. Пачынаючы з 1980-х, скульптар актыўна ствараў нацыянальныя летапісныя і культурныя. Якія вобразы Максіма Багдановіча, Мікалая Гусоўскага, Кастуся Каліноўскага, Янкі Купалы, Адама Міцкевіча, Міхаіла Агінскага, Канстанціна Астрожскага, Аляксандра Пушкіна, князёў Радзівілаў, Сяргея Рахманінава, Франціска Скарыны, Уладзіслава Сыракомлі з’яўляюцца ідэаламі свайго часу поруч з партрэтамі сучаснікаў: Антаніны Бендавай, Аляксандры Клімавай, Уладзіміра Караткевіча, Міхаіла Савіцкага, Анатоля Сыса, Максіма Танка... Шмат гадоў мастак ствараў у сааўтарстве з сынам Сяргеем Гумілеўскім. Кампазіцыі, выкананыя мастакам сумесна, уключаюць дзесяць гісторыі і культурны не толькі на тэрыторыі Беларусі, але і за яе межамі.

Рэдакцыя газеты «Літаратура і мастацтва» выказвае шчырыя спачуваныя родным і блізім Льва Мікалаевіча.

«ЛіМ»-люстэрка

Калектыў маскоўскага Тэатра на Паўднёвым Захадзе 18 ліпеня выступіць на «Славянскім базары ў Віцебску». Ён пакажа спектакль «Зойкіна кватэра» па знакамітай п’есе Міхаіла Булгака ў пастаноўцы рэжысёра Алега Анішчанкі. У ролях — Карына Дымонт, Максім Лакамкін, Антон Бялоў, Аліна Дзмітрыева, Андрэй Саннікаў, Алег Анішчанка, Вадзім Скалоў ды іншыя. Прэм’ера адбылася ў 2019 годзе. Дарэчы, Віцебск са шматгадовым лідарам гэтага тэатра Валерыем Беляковічам звязвала доўгае сяброўства. Рэжысёр нават ставіў на віцебскай сцэне «Рамэа і Джульета» (творца пайшоў з жыцця ў 2016 годзе).

У рамках праекта TheatreHD знайцям балета і прыхільнікам оперы прапаноўваюць паказы сучаснага відэамага балета, перадае агенцтва «Мінск-Навіны». Так, ужо прайшлі паказы балетаў «Сабор Парыжскай Божай Маці» ў пастаноўцы Ралана Пеці і «Парк» харэограф Аняжэлена Прэльжакажа, створаных для Парыжскай нацыянальнай оперы. Шэсць пастановак Венскай оперы пачнецца на экранх Мінска 14 ліпеня. У гэты дзень у кінатэатры «Цэнтральны» пакажуць знакамітую «Тоску», яшчэ адна жамчужына Венскай оперы «Лючыя дзі Ламермур» прагучыць 21 ліпеня. 17 ліпеня на экранх Voka Cinema by Silver Screen можна пачуць Іанну Нятрэбку ў партыі Жаны д’Арк (пастаноўка тэатра Ла Скала).

Здымка фільма «Воланд» рэжысёра Міхаіла Лахшына па матывах рамана «Майстар і Маргарыта» Міхаіла Булгака пачаліся ў Маскве і працягнуцца да кастрычніка ў расійскай сталіцы, Санкт-Пецярбургу, а таксама на Мальце. Выпусціць фільм у праект плануецца ў канцы 2022 года, гаворыцца ў матэрыяле «ИТАР-ТАСС». Ролю Майстра выканае Яўген Цыганюў, Маргарыту сыграе Юлія Снігір. Па сюжэце вядома пісьменнік аказваецца ў цэнтры літаратурнага скандалу, у выніку чаго спектакль па яго п’есе здымаюць з рэпертуару, а калегі пачынаюць пазбягаць яго кампаніі. Неўзабаве аўтар знаёміцца з Маргарытай, якая становіцца яго музай, і бярэцца за новы раман. Герой будучага твора — загадкавы Воланд.

У Францыі адкрыўся Канскі кінафестываль пасля фактычна двухгадовай пазы. Адкрыла свята карціна французскага рэжысёра Леаса Каракса «Анэт». Выхуюцца са да фестывалю, арганізатары прагледзелі 2800 кінастужак. Для яго розных праграм адбраны шэсць дзясяткаў карцін, у тым ліку 24 асноўныя конкурсы. Сярод прэтэндэнтаў на «Залатую пальмавую галіну» — работы італьянскага рэжысёра Нані Марці «Тры паверхі», стужка нідэрландскага і амерыканскага рэжысёра Пола Верховена «Бязрэшная дзева», аўтарская карціна японца Рускае Хамагучы «Ты можаш кіраваць маёй машынай», інфармуе RIA «Новости».

Адзінаццаты Пекінскі міжнародны кінафестываль пройдзе ў сталіцы Кітая з 14 да 21 жніўня. Пра гэта паведаміла агенцтва «Сінхуа» са спасылкай на арганізатараў мерапрыемства. Актрыса Гун Лі ўзначаліць журы фестывалю. Яна сыграла ў такіх культурных кітайскіх фільмах, як «Чырвоны галян» (1987), «Падымі чырвоны ліхтар» (1991) і «Бывай, мая наложніца» (1993). Гэтыя фільмы атрымалі ўзнагароды на Берлінскім, Венецыянскім і Канскім фестывалях. Пекінскі міжнародны кінафестываль праводзіцца штогод з 2011-га. У яго арганізацыі ўдзельнічаюць мэрыя Пекіна і дзяржаўная кампанія China Film Group Corporation. У 2020 годзе з-за пандэміі свята кінамастацтва прайшло ў спроччаным фармаце.

Гісторыкі склалі поўнае генеалагічнае дрэва Леанарда да Вінчы, дзякуючы чаму знайшлі яго прамых сваякоў і спадчынца вывясціць астанкі вялікага мастака, перадае «ИТАР-ТАСС». З даследавання вынікае, што ў сучаснай Італіі жывуць 14 прамых сваякоў вялікага прыродазнаўца і мастака (у дадатак да трох дзясяткаў ускосных сваякоў, якіх адшукалі яшчэ ў першыя месяцы работы праекта па расшыфроўцы ДНК Леанарда да Вінчы). У найбліжэйшы час навукоўцы плануець расшыфраваць Y-храмасому яго сваякоў. Па іх словах, гэта паскорыць пошукі яго астанкаў і спросціць іх верыфікацыю. Акрамя таго, гісторыкі спадзюцца, што вывучэнне гэтага фрагмента геному вялікага жывапісца дазволіць ім ідэнтыфікаваць многія невядомыя работы да Вінчы, на паверхні якіх патэнцыйна захаваўся рэштка яго ДНК.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Алесь БЕЛЬСКІ:

«Чытайце і смакуйце беларускае слова»

Напярэдадні 100-гадовага юбілею Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, які ўстанова будзе святкаваць не толькі 30 гастрывічкі, «ЛМ» прапануе адмысловы праект. Яго мэта — пазнаёміць ці чарговы раз згадаць тых, хто не адзін год выкладае і робіць шмат на карысць навукі і літаратуры. Сённяшні суразмоўца — літаратуразнавец і пісьменнік Алесь Бельскі. Доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры гісторыі беларускай літаратуры. Аўтар і саўтар больш як 20 кніг і дапаможнікаў па беларускай літаратуры, звыш 700 артыкулаў і рэцэнзій. Яго вершаваныя творы склалі зборнік «Між маладзіком і ветахам» (2018). Як празаік выступае пад псеўданімам Алесь Ветах. Выдаў 4 кнігі прозы, друкаваўся ў калектывных зборніках. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Івана Мележа (2000).

Фота з асабістага архіва Алесь Бельскага.

— Універсітэту — 100 гадоў. Што літаратуразнаўцу прыходзіць у галаву адразу, калі згадваецца такая важная дата?

— Адрэзку ўспамінаецца, што сярод першых выкладчыкаў універсітэта на этапе яго станаўлення быў Якуб Колас, які з лістапада 1923 года працаваў асістэнтам на кафедры беларускай мовы, выкладаў на педагагічным факультэце. Калі пра Якуба Коласа ў сувязі з гісторыяй БДУ згадваюць часта, то пра Янку Купалу гавораць, на жаль, рэдка. А менавіта Іван Дамінікавіч быў адным з ініцыятараў адкрыцця першай вышэйшай нацыянальнай установы Беларусі, неаднойчы сустракаўся з першым рэктарам Уладзімірам Пічэтам, добра ведаў першых універсітэцкіх выкладчыкаў Івана Замойца, Мікалая Янчука, Яўгена Барычэўскага, Аляксандра Валясенскага, Міхайлу Пятуховіча, Адама Бабарэку... Паэт шмат выступаў у сценах БДУ. Тут яго цэпіла і сардэчна віталі 19 сакавіка 1922 года ў актавай зале з 40-годдзем. Адкрываючы ўрачыста-святочнае пасяджэнне, Уладзімір Пічэта сказаў: «Купала для беларускай літаратуры тое ж, што Шаўчэнка — для ўкраінскай, і Міцкевіч — для польскай».

— Так, гэта далёкая гісторыя. Пра якія яшчэ факты любіце раскажваць, напрыклад, студэнтам на лекцыях? Многія знакамітыя пісьменнікі — выпускнікі БДУ...

— Напрыклад, на лекцыі пра жыццё і творчасць Мележа апавадаю пра тое, як паранены, скалечаны вайной Іван Паўлавіч прыехаў на станцыю Сходня пад Маскву, дзе ў гады вайны аднавіў работу Беларускай дзяржаўнай ўніверсітэту. Мележ выкладаў ваенную падрыхтоўку і адначасова вучыўся на філфаку. Апавадаю, абапіраючыся на ўспаміны Вольгі Васільевы Казловай (яна была на станцыі Сходня ў ліку першых студэнтаў ваеннага часу), як яны з дзячэатамі рыхтаваліся да заняткаў па ваеннай падрыхтоўцы, як выконвалі загады маладога выкладчыка, нядаўняга франтавіка... Дарэчы, дэкан філфака Міхась Ларчанка адвёз са Сходня ў Маскву Кузьму Чорнаму першыя творы Мележа. Зразумела, для працывання і ацэнкі. Чорны станоўча выказаўся пра тую спробу, можна сказаць, блаславіў маладога празаіка на шляху ў літаратуру.

Сярод славуцых выпускнікоў БДУ — народныя пісьменнікі і паэты Кандрат Крапіва, Пятрусь Броўка, Іван Навуменка, Ніл Гілевіч, Іван Чырнынаў, Рыгор Бардулін. Апошнія з названых мною — Чыгрынаў і Бардулін — да таго ж і ганаровыя дактары БДУ. Безумоўна, імкнуса падкрэсліць іх сувязь з універсітэтам. А яшчэ акцэнтую ўвагу на тым, як, напрыклад, ушацкі «малец» стаў народным паэтам, студэнт-завочнік з Палесся дацягнуўшышы вучонасці, стаў акадэмікам і адначасова дасягнуў найвышэйшага прызнання ў літаратуры: стаў народным пісьменнікам.

— Тут нельга не спытаць пра ролю БДУ ў вашым жыцці...

— Праўда, час бяжыць хутка. Я працую ў БДУ ўжо больш як трыццаць гадоў. Усё маё свядомае жыццё і лёс спалучаны з універсітэтам. Тут я адбыўся як вучоны-літаратуразнавец, творчая асоба. Фактычна амаль усё, што робіцца мною, — дзеля студэнтаў, філфака і роднай альма-матар. Следам за сваімі настаўнікамі-папярэднікамі магу сказаць: «Я — універсітэцкіч». Дарэчы, звыкнуўся з тым, што мяне ўвесь час называюць маладым: малады выкладчык, малады кандыдат навук, малады дацэнт, малады доктар, малады прафесар... Восі і нядаўні дэкан нашага філфака Іван Сямёнавіч Роўда называў мяне «маладым загадчыкам кафедры». Дык, уласна кажучы, калі я такі малады, то неак няёмка і нязручна гаварыць пра сябе. Зарана, трэба трохі пакачаць. Лепей бы, каб

на гэтую тэму гаварылі-разважалі нашы ветэраны, вядомыя педагогі і даследчыкі, людзі пашанотнага ўзросту Вячаслаў Рагойша, Таццяна Шамякіна, Іван Чарота ды іншыя.

— Зрэшты, а каго са сваіх настаўнікаў у навуцы і літаратуры вы згадваеце часцей? Хто для вас як студэнта філфака быў арыенцірам?

— О, на гэтае пытанне можна адказаць доўга: выдатных выкладчыкаў на філфаку было нямала... Паступаючы, я, цімкавічкі юнак, зямляк Кузьмы Чорнага, ведаў, што на факультэце працуюць капыляне: прафесары Сцяпан Хусейнавіч Александровіч і Леў Міхайлавіч Шакун. Надыйшоў той дзень — і ў аўдыторыю № 23 у будынку на вуліцы Чырвонаармейскай, 6 зайшоў прафесар Сцяпан Александровіч. Лекцыі ён чытаў без паперак, гаварыў павольна, часам ціха, як бы напаяголасу. Раптоўна надараліся прыступы кашлю, толькі потым мы, студэнты, даведаліся, што ў прафесара хворыя лёгкія: цяжкая спадчына ваеннага часу. Думка нашага выкладчыка літаратуры была дакладнай, кожнае слова выверана, быццам уважана на нейкіх внутраных шляхах, ён цудоўна помніў усе лічбы і факты. Глыбока, да драбніц ведаў біяграфію Багушэвіча, Дуніна-Марцінкевіча, Купалы, Коласа, Цёткі... Дарэчы, сёлета ў снежні будзе 100 гадоў з дня нараджэння Сцяпана Хусейнавіча. Ён — равеснік БДУ.

Аднак самы галоўны мой настаўнік у навуцы і літаратуры — прафесар і паэт Алег Лойка. Каб не Алег Антонавіч, то я, магчыма, пайшоў бы па іншай дарозе: працаваў бы сёння ў сваёй раёнцы або вучыў дзетак у школе... Але ў свой час я трапіў у кантэкс універсітэцкага літаб'ядання «Узлёт», якім кіраваў Алег Лойка. Ён да апошняга натхняў мяне на творчасць і здзяйсненні, падахвочваў: «Пішы вершы». І пакуль быў жыў Алег Антонавіч, я тое-сёе яшчэ рыфмаваў. Праўда, казаў яму: «Гэта не паэзія, а графаманія», з чым Алег Антонавіч не пагаджаўся: «Але ж і добрыя радкі ёсць».

— Ці вывучалі падрабязна вопыт папярэднікаў на пасадзе загадчыка кафедры гісторыі беларускай літаратуры?

— Мне здаецца, я нядарэчна ведаю гісторыю сваёй кафедры. У 1999 годзе мы выдалі даведнік «Навукоўцы кафедры беларускай літаратуры ХХ стагоддзя». Стваралі такія летапіс, мы звярталіся да архіва кафедры, грунтоўна вывучалі пратаколы пасяджэнняў, пры неабходнасці хадзілі ў архіў БДУ, заказвалі дакументы мінулых гадоў. Потым я шукаў матэрыялы для зборніка «Імёнаў светлае аблічча», які выйшаў у 2002 годзе. Яго склалі ўспаміны пра выкладчыкаў-літаратуразнаўцаў кафедры. Вольга Казлова, былы загадчык, сабрала ўнікальны фоталетапіс кафедры і факультэта. Цэлымі вечарамі ў яе дома (Вольга Васільевна ўжо была на заслужаным адпачынку) мы гарталі альбомы, і яна падоўгу распавядала гісторыю кожнага здымка. Шкадуло аб адным: трэба было не толькі слухаць, але і запісваць яе аповеды.

Натуральна, на кафедры заўсёды шмат увагі надавалася таленавітай і адоранай моладзі. Я ўжо казаў пра «Узлёт». Цяпер на філфаку дзейнічае літаратурны гурток «Альтанка». Пад такой назвай выдадзены зборнік паэтычных твораў студэнтаў філфака, да 100-годдзя БДУ кафедра рыхтуе чарговы паэтычны зборнік «Альтанка-2». Вынікам працы з творчымі студэнтамі і аспірантамі стаў выхад навуковага і літаратурнага альманаха «Маладая плынь» у 2018 годзе. Рыхтуецца чарговы выпуск.

— Аднак кафедра прапануе не толькі традыцыйныя кніжныя выданні, але і рэалізуе крэатыўныя, інавацыйныя праекты.

— Напрыклад, у канцы 2018 года адкрылі аўдыторыю «Народныя паэты і пісьменнікі Беларусі». Гэта не толькі культурная працэза, але і навуковая пляцоўка. На кожным стэндзе-планшэце, прысвечаным канкрэтнаму пісьменніку, ёсць QR-код, праз які

можна выйсці на сайт «Народныя паэты і пісьменнікі Беларусі». Спадзяёмся, у хуткім часе пачне працаваць сайт-спадарожнік «Бібліятэка філалага», дзе будуць размешчаны арыгінальныя кнігі і працы выкладчыкаў кафедры, рэдка алічбаваныя выданні, відэакурсы, мультымедыяныя матэрыялы.

— А ці шмат ахвотных прыйсці ў «Школу юнага філалага»? Ці мае яна патрэбу ў рэкламе?

— «Школа юнага філалага» дзейнічае параўнальна нядаўна. Шмат часу і высілкау аддае арганізацыя дзейнасці гэтай школы для юных Вольга Крычко, намеснік дэкана і адначасова старшы выкладчык нашай кафедры. Дарэчы, асобна ладзяцца заняткі для навучэнцаў Ліцэя БДУ. «Школа юнага філалага» арганізавана найперш з мэтай прафарыентацыі: дапамагчы будучым абітурыентам паглыбіць свае лінгвістычныя і літаратурныя веды, прывесці іх у пэўную сістэму. Навучанне бясплатнае. А што датычыць рэкламы, то, напэўна, яна не зашкодзіць. Галоўнае — філфак БДУ мае патрэбу ў падрыхтаваных і матываваных да вучобы абітурыентах.

— Якім вы бачыце былога школьніка — студэнта-першакурсніка БДУ? З якімі мэтамі ён прыходзіць? Якія веды мае?

— Найперш бачу яго з яскрава выяўленымі творчымі здольнасцямі. Гэта чалавек філалагічна адораны, з педагагічнымі задаткамі, жадае вучыцца сам і потым вучыць іншых, перадаваць ім свае веды. Цяпер на беларускім аддзяленні філфака навуваюцца пераважна выпускнікі рускамоўных школ. Ведаў літаратурных пасля школы ў іх, на жаль, бракуе, бо сёння вучні, выбачайце, «заточваюцца» пад тэсціраванне, а з мастацкай літаратуры чытаюць няшмат. У вусным маўленні часта праскочваюць русізмы, няправільна ставяцца націскі. Дарэчы, гэта датычыць і дзяцей з яскравых школ. Таму ўсім, хто жадае стаць добрым беларускім філалагам, хацелася б параіць адно: паболей чытайце твораў класікаў і выдатных сучасных пісьменнікаў. І яшчэ: чытайце і смакуйце беларускае слова.

— У кнізе «Экалогія душы» вы пісалі: «...пацудзі праўды — гэта, як вядома, вынік выхавання, патрэба душы сумленнага і справядлівага чалавека». На вашу думку, ці ўдаецца літаратуры выходзіць такога маладога чалавека, які шукае праўду на жыцці, імкнецца зведаць ісціну?

— Безумоўна, мастацкая літаратура валодае вялікім выхавальным патэнцыялам. Як у Багушэвічавым творы «Як праўды шукаюць»: беларусы шукалі гэтую праўду ў казках, шукалі яе нашы вялікія нацыянальныя паэты. Шукалі «просветляючую праўду», кажучы словамі Льва Талстога, многія сусветна вядомыя пісьменнікі. Шукалі праўду зямную і боскую. Наш Алесь Адамавіч гаварыў пра «мастацкую праўду», якая здольна хваляваць чытача, пераўтвараць чалавека па законах прыгажосці і дабрні. Галоўнае — умець актуалізаваць надзённыя сэнсы класікі, убачыць універсаліі жыцця. Выхаванаму, так бы мовіць, «кніжнаму» чалавеку бывае цяжка, калі ён занадта ідэалізавана ўспрымае свет, рэчаіснасць. Ідэал натыкаецца на прозу жыцця. Лепш за ўсё, каб на літаратурным матэрыяле юны чытач спазнаваў складаную дыялектыку жыцця, мадэль чалавечых узаемаадносін, тыповыя канфлікты, вучыўся глыбей разумець чалавека, яго псіхалогію і менталітэт. Арыентацыя на ідэал усё ж патрэбна, хоць, вядома, нічога дасканалага ў жыцці няма. Аднак важна знайсці праўду для самога сябе. Пачаць з сябе, зірнуць самому сабе сумленна ў вочы... А літаратура ў гэтым сэнсе, калі ёсць патрэба, дапаможа, параіць, падкажа. Браць у літаратуры ўрокі — рэч каштоўная. Але ці ёсць сёння ў многіх сучаснікаў жаданне, каб вучыла літаратура? Восі у чым палягае праблема.

— Напрыканцы традыцыйнае: чым былі заняты апошнім часам і якімі будуць найбліжэйшыя месяцы ў плане літаратурнай дзейнасці?

— Нядаўна скончыў вялікі нарыс «Капыльшчына літаратурная» да Дня беларускага пісьменства, рыхтую кнігу-перакрутку, якую складуць вершы і міні-проза, сабраў пад адной вокладкай творы мінулых гадоў, заканчваў працу над чарговай кнігай пра славуцых землякоў «Тут жыцця пачатак». Як і кожны творчы чалавек, пішу, працую, выдаю, зноў пляную, пішу... З гэтага кругавароту ўжо не выбавіцца — гэта лёс, наканаванне. А таму, пакуль доўжыцца дзень, хацелася б, каб былі змога, натхненне, імпэт. Ды і ноч хутка мінае, займаецца золак на новы дзень... Хацелася б, каб была, кажучы словамі Кузьмы Чорнага, «кожнадзённая патрэба працягнута раціоно і працаваць». А працы чакае шмат, яна мяне любіць, і я таксама люблю яе. То тут, як кажучы, люблю узаема.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Багацце пад старымі вокладкамі

Падчас Другой сусветнай вайны фонд бібліятэкі быў знішчаны амаль цалкам, захаваліся толькі тры кнігі, якія ўлетку былі на руках у чытачоў. Пасля выдання з даваеннымі штампамі бібліятэкі сустрэліся ў кніжніцы БДУ ды іншых. З 1944 года пачалося паступовае ўзнаўленне бібліятэкі інстытута. Кнігі перадаваліся з Ленінграда (у тым ліку з падвала Петраўлаўскай фартцыі, з публічнай бібліятэкі Салтыкова-Шчадрына, перадавалі і дублетныя асобнікі), Масквы, Пскоўскай вобласці. Вярталіся з нямецкага палону — тое, што немцы спрабавалі вывезці, часам трапляла назад. Перадавалі іх і з бібліятэк: Нацыянальнай, Акадэмічнай ды іншых. Штосьці паступала і ад уладальнікаў. Так, існуе фонд Янкі Ліманоўскага — пасля гэтай прыватнай асобы засталася каля 60 асобнікаў, якія трапілі ў кніжніцу. Ёсць выданні з асабістых бібліятэк Сяргея Новіка-Пеюна, Максіма Танка з іх аўтаграфамі.

Пасля вайны існавала негалоснае права: калі чытач запісаўся ў бібліятэку, то павінен быў падаць свой асобнік. Такім чынам, кнігі, якія яны ў той час дарылі, цяпер лічацца рэдкімі. Трапілі выданні і як замена згубленым чытачамі. Праз дзесяцігоддзі ў бібліятэку паступілі «Жалейка» Янкі Купалы і «Вязанка» Янкі Лучыны.

У апошнія гады шмат выданняў трапіла з расфарміраванага фонду бібліятэкі Скарынаўскага цэнтру.

Цяпер ва ўніверсітэцкай кніжніцы 6 кніг XVIII стагоддзя, 29 старадрукаў (кнігі да 1830 года, старонкі якіх створаны з так званай анучнай паперы). На некаторых з гэтых выданняў ёсць вадзяныя знакі і цікавыя аўтаграфы, безліч штампаў, наклейкі, у тым ліку экслібрсы.

Адзін з рэдкіх экзэмпляраў за шклом вітрыны — Біблія на лацінскай і польскай мовах. Гэта першы з двух тамоў, выдадзены ў другой палове XVIII стагоддзя. Тытула асобнік не мае — такім ён пабачыў свет у 1771 годзе ў Вроцлаве.

Побач — Псалтыр, выдадзены ў Маскве стараверамі — падарунак былога рэктара ўніверсітэта Пятра Кухарчыка. Таксама кніга без тытула, а ў канцы, у звестках, пазначана друкарня адзінаверцаў і год — 1870. Папера ўжо іншая, не такая цвёрдая, як анучная, менш надзейная — лёгкая крышыцца і ламаецца. У кнізе — адметныя прыгожыя застаўкі, партрэт цара Давіда. Псалтыр, выдадзены асобнай кнігай, прызначаўся для сямейнага выхавання або царкоўнага богаслужэння. Знешняе афармленне падобна на сярэдневячнае: века аправы зашпільвалася.

Часткай экспазіцыі з'яўляюцца выбраныя слоўнікі і энцыклапедыі, усе 10 тамоў

Зала рэдкай кнігі.

і 12 тамоў. Праз гады яны ўсё ж пабачылі свет: у архівах захаваліся карктуры, на аснове якіх потым стварылі факсімільныя выданні. А ў Руска-беларускім слоўніку Андрэя Александровіча некалькі імёнаў замазаны атрамантам. Так рабілі, калі падчас падрэзкі выдання да друку асоба была рэпрэсавана. Часам нават выразаліся і прадмовы. Як у выпадку са Зборам твораў Паўлюка Труса: выразалі прадмову Міхаілы Пятуховіча, замазалі яго імя.

Адно з рэдкіх выданняў перадала ў бібліятэку выпускніца ўніверсітэта. Трынадзіён 1851 года выдання. На тытуле ад рукі пазначана назва Стрыгаўскай Свята-Сімяонаўскай царквы. Гэта літургічнае выданне, па якім вівірылі богаслужэнні. Тут адарвана верхняя века аправы, няма ніжняга. Аправа парваная, але відаць, што была яна скураная. Тым не менш гэты асобнік належыць да ліку найболей каштоўных фондаў кніжніцы.

Найстарэйшая кніга бібліятэкі — 3 том «Старажытнай гісторыі егіпціянаў, карфагенянаў...» Шарля Ралена ў перакладзе Васіля Тразьзякоўскага, прафесара «элаквенцыі» (красамоўя), 1752 года выдання. Яно пабачыла свет у Санкт-Пецярбургу. На кнізе стаіць штамп Смаленскага ўніверсітэта пры Імператарскай Акадэміі навук. Пад вокладкай выкарыстана старая графіка — сустрэкаюцца дзесяцірычныя «і» ды звычайныя, літары «фета», «яць», «ер».

Шырока прадстаўлена на вітрынах зала педагогічнай тэматыка: і навуковыя выданні, і перыядычныя, і навучныя дапаможнікі. Асобна прадстаўлены экслібрсы, штампы рознага характару, набор наклек. З прыватных ёсць экслібрсы Адама Мальдзіса.

Асобная частка экспазіцыі прысвечана пазнакай «Н. И.» — і мы ўжо ведаем, што гэта за скарачэнне — «Николай Иванович», — распавядаў Геннадзь Кажамякін. — Аналагічная сітуацыя — з расшыфраванай суперэкслібрсы з пазнакай «ГБС». На штампіку адной з кніг з такім суперэкслібрсам ёсць надпіс — «Библиотека Продненского благотворного собрания... Бываюць выпадкі, калі суперэкслібрсы расшыфравачы немагчыма...

Многія выданні не надта далёкіх часоў таксама уяўляюць сабой каштоўнасць. Так, некаторыя асобнікі, выдадзеныя ў другой палове мінулага стагоддзя, маюць адметнасць у сваім паліграфічным афармленні: гэта кнігі-малюткі, вялікафармацыйныя выданні з іншымі асаблівасцямі, напрыклад, з пазалотай на абрэзе, з аўтаграфамі аўтараў, факсімільныя выданні і пад.

Сярод выданняў з аўтаграфамі вітрыну ўпрыгожваюць зборнікі Ніла Гілевіча, Рыгора Барадудзіна, Леаніда Дранько-Майсюка, Аляксея Дударова, Васіля Віткі, Міхася Машары, Еўдакіі Лось, Алега Лойкі, а таксама кніга «Я з вогненнай

падрэсліў падчас экскурсіі Геннадзь Кажамякін.

Каштоўнасць выданняў, якія знаходзяцца ў фондзе рэдкай кнігі, а таксама кніжных помнікаў, вызначаецца пры дапамозе і такіх крытэрыяў, як наяўнасць штампа і аўтаграфу, арыгінальных аправаў, суперэкслібрсаў, у тым ліку і шрыфтавых, зробленых альбо на спіцы аправы, збоку, альбо на веку аправы. Аб адметнасці сведчыць і наяўнасць паперы з цісненнем, з рэльефам, мармуровых

Вядучы бібліятэкар Генадзь Кажамякін.

і пазалочаных абрэзаў з натуральным залатым пакрыццём, аформленых з так званымі бінтамі.

— Калі ў межах аднаго выдання маюцца і штамп, і суперэкслібрсы, гэта дазваляе вызначыць прыналежнасць некаторых іншых кніг з прыватных збораў. Так, пад вокладкай выдання аўтарства Герхарта Гаўпмана на штампце напісана: «Хорошая книга — большая редкость. Из книгохранилища Николая Иванова». На гэтым выданні на спіцы — суперэкслібрсы «Н. И.» — і мы ўжо ведаем, што гэта за скарачэнне — «Николай Иванович», — распавядаў Геннадзь Кажамякін. — Аналагічная сітуацыя — з расшыфраванай суперэкслібрсы з пазнакай «ГБС». На штампіку адной з кніг з такім суперэкслібрсам ёсць надпіс — «Библиотека Продненского благотворного собрания... Бываюць выпадкі, калі суперэкслібрсы расшыфравачы немагчыма...

Многія выданні не надта далёкіх часоў таксама уяўляюць сабой каштоўнасць. Так, некаторыя асобнікі, выдадзеныя ў другой палове мінулага стагоддзя, маюць адметнасць у сваім паліграфічным афармленні: гэта кнігі-малюткі, вялікафармацыйныя выданні з іншымі асаблівасцямі, напрыклад, з пазалотай на абрэзе, з аўтаграфамі аўтараў, факсімільныя выданні і пад.

Сярод выданняў з аўтаграфамі вітрыну ўпрыгожваюць зборнікі Ніла Гілевіча, Рыгора Барадудзіна, Леаніда Дранько-Майсюка, Аляксея Дударова, Васіля Віткі, Міхася Машары, Еўдакіі Лось, Алега Лойкі, а таксама кніга «Я з вогненнай

вёскі» з подпісамі ўсіх трох аўтараў: Янкі Брыля, Алеся Адамовіча і Уладзіміра Калесніка. Захаваліся пласцінкі з запісамі распеваў жыхароў — сведак таго, як адбываліся рэпрэсіі. Іх можна праслухоўваць на электрафоне і радыёле.

Адны з рэдкіх выданняў з фондаў бібліятэкі — кніга, размешчаная на шклографіе; паэма Якуба Коласа «Сымон-музыка», выдадзеная ў Вільні 1928 годзе ў выдавецтве «Таварыства Пагоня», зборнік «Жалейка» Янкі Купалы, які пабачыў свет у 1908 годзе ў Санкт-Пецярбургу. Адметна, што ў экспазіцыі асобна пададзены замежныя творы, перакладзеныя на беларускую мову, сярод якіх раман Анатоля Франса «Богі прагучы», апавесць Льва Талстога «Хаджы Мурат», зборнік 1939 года, выдадзены ў Мінску пад назвай «Шолам алейхем: дзіцячыя аповяданні» ў перакладзе Змітрака Ядулі.

Прыцягвае позірк кіеўскае перавыданне «Граматыкі славенскай» Ужэвіча. Пад вокладкай — надпіс: «Приношу в дар отделу редкой книги БГПУ имени Максима Танка. М. Булахов» — чалавека ўжо даўно няма, а надпіс сведчыць пра яго... Можна пагартаць і прыжыццёвае выданне Сяргея Ясеніна — яго зборнік «Перавторанне» («Преображение»).

Прадстаўлена ў экспазіцыі і перыёдыка. Напрыклад, часопіс «Нива», які выдаваў Адольф Маркс у канцы XIX — пачатку XX стагоддзя. У дадатак да яго тады выходзілі поўныя зборы твораў расійскіх і замежных аўтараў.

Сярод рэдкіх выданняў з-за мяжы — Маякоўска па-чувацкаму, Чэхаў па-кітайску. Ёсць у наяўнасці і некалькі кніг з выкарыстаннем гатычных шрыфтоў.

Каб добра арыентавацца ў багаці кніжніцы, Генадзь Кажамякін, які працуе ў яе фондах не першае дзесяцігоддзе, вывучыў пісьмо на ідыш, асновы сербскай мовы, знаёміцца з арабскім алфавітам, у планах на будучыню — грузінскі і армянскі алфавіты.

— Іх трэба ведаць, каб умець расчытаць звесткі ў выданнях, якія да нас трапляюць. Гэта вымагае веданне і гатычных шрыфтоў. Давялося вывучыць яўрэйскае пісьмо па кнізе Мікалая Паўленкі «Гісторыя пісьма» 1987 года. Ёсць выданні на літоўскай, украінскай, сербскіх мовах — натуральна, трэба разумець асновы гэтых моў. Акрамя таго, неабходна добра ў іх арыентавацца, каб правільна зрабіць апісанне кніг для занясення ў каталог, — распавядае экскурсавод.

Бывае, што нават у межах адной мовы, напрыклад, нямецкай, існуюць розныя варыянты гатычнага шрыфту. Сустрэкаюцца кнігі на літоўскай і некаторых іншых мовах, надрукаваныя гатычным шрыфтам. Тэма напісання кніг гатычным шрыфтам сёння актуальная. Прафесійная зацікаўленасць Генадзя Кажамякіна стала асабістым інтарэсам, ён выступае на навуковых канферэнцыях з докладамі па кнігазнаўчай, архіўнай і філалагічнай тэматыках.

З рарытэтаў бібліятэкі — тое, што засталася пасля нямецкай акупацыі. Калі не хапала паперы, супрацоўнікі выкарыстоўвалі нямецкія рэгістрацыйныя журналы і бланкі — іх рэзалі на кавалкі і на адваротках стваралі каталожныя карткі. Адзін з журналаў стаў «Инвентарная кніга № 2». Цяпер яна сведчыць пра тое, як узаўяўляўся фонд, як запісваліся тады кнігі.

Сёння ствараецца электронны каталог, дзе папаўняецца база «Рэдкая кніга». Але пакуль няма цэнтралізаванай электроннай базы, зводнага каталога таго, што знаходзіцца ва ўніверсітэцкіх бібліятэках БДУ, ВДУКМ ды іншых кніжніцах. Так, падчас наведвання абласной бібліятэкі Брэста даследчыцы з Германіі былі здзіўлены: — у фондах кніжніцы захаваліся выданні, якія калісьці палілі фашысты як ненавісныя іх ідэалогі...

Яна БУДОВІЧ
Фота Кастуся ДРОБАВА

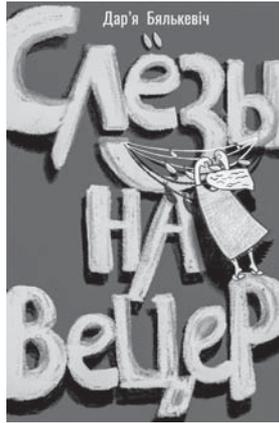

Часопіс «Нива», 1895 г.

Дзіцячай энцыклапедыі, Яўрэйскай энцыклапедыі, асобны том Лексікона Маера, Энцыклапедычны слоўнік Бракагаўза і Эфрона, а таксама Літаратурная энцыклапедыя — усе тамы, што пабачылі свет, а гэта дзесяць з дванаццаці. Па цэнзурных прычынах не выйшлі 10

Салёная гарбата ў дажджлівы дзень

Дэбютная кніга аўтара ў сучасным літпрацэсе — з'ява даволі размытая і нявызначаная, у яе няма нейкіх канкрэтных рыс. Бо аўтарам, у каго ўпершыню выходзіць сабраная, кампазіцыйна аформленая папяроявая кніга з дызайнам вокладкі і ISBN, можа быць хто заўгодна. І смянацацігадова школьніца, якой пашчасціла ці то моцна зачэпіць кагосьці сваёй творчасцю, ці то мець матэрыяльныя магчымасці, і трыццацігадовы філолаг, які ўжо шмат чаго наперакладваў, апублікаваў у часопісах і даўно ўваходзіць «у тусюку», але чамусьці ці то ў яго, ці то ў некага іншага не дайшлі рукі да выпуску кнігі раней, і чалавек стагала веку, які ці зусім нядаўна адкрыў у сабе талент, ці толькі цяпер вырашыў пераўтварыць яго ў нешта сур'езнае.

як рэакцыя на рэальнасць звычайную. Вызначэнне асаблівасцей межы паэзіі — «я» — дапамагае ствараць абсалютна ўнікальныя аўтарскія выказванні без дадатковай рамантажы і слоднай мішуры. Таксама, карыстаючыся займеннікам «я», аўтарка падкрэслівае дыялагічнасць тэкстаў — «я слухаю», «я гавару». Па гэтых рысах хочацца заўважыць, што для Дар'і Бялькевіч паэзія выконвае некалькі звязаных функцый: і ахоўную, і камунікатывную. «Я» ў яе тэкстах ставіць сцяну паміж аўтарскім мікрасветам і рэчаіснасцю і адначасова выводзіць рэчаіснасць на дыялог з паэткай.

У зборнік увайшлі тэксты за 2016—2021 гады. Калі арыентуеся ў творчасці аўтара, цяжка сказаць, наколькі па тэкстах відавочная розніца ў часе.

Але на некаторыя рысы хочацца звярнуць увагу.

Раннія вершы дэталізаваныя яскрава і канкрэтна, нават нацюрмортна — буйнымі элементамі выпісваюцца на пэўным фоне пэўным наборам фарбаў.

*Дома я запару гарбату, пастаўлю ў ваду наламаны бэз,
Пакладу ў кубак дзве лыжкі цукру,
глытну і ўспомню, што п'ю бэз.*

Гэты вобраз з тэксту, насычанага тонкім адчуваннем няўлоўнага руху сусвету, нагадаў па прычыне ўздзеяння ахматаўскія палычкі, апранутыя не на твае рукі, — побытавая, простая, няяркая прыкмета няправільнасці.

Больш познія тэксты становяцца глыбейшымі, адметнымі працай з рознымі пластами верша — ускладняюцца кампазіцыйныя рашэнні, сувязі паміж часткамі вобразнага палатна становяцца больш шчыльнымі, прыёмы выглядаюць больш асэнсаванымі. У прыватнасці, гэта заўважна па гукапісе, з якім у аўтаркі заўсёды былі сяброўскія стасункі. Але ў позніх вершах ён становіцца больш асэнсаваным.

*Вочы расплюшчышы, бачыць глей.
Завязвае бранзалет з багавіння.
П'е з гарлачка белага,
Каб наталіць смагу смаўжыну,
Каб сурочыць па-сарачынаму,
Каб вучыцца па-навучынаму.*

Простае выказванне, гісторыя ў побытавай абстаноўцы не сыходзіць канчаткова, але суступае месца шматслойнаму адлюстраванню пачуццяў, арыгінальнай гульні з формай. У тым ліку аўтарка пачынае эксперыментаваць з малымі формамі — вершамі з 2—3 радкоў. Гэта сведчыць пра тое, што сэнсавая канцэнтраванасць ў творчасці павялічваецца, фінальная аформленая думка становіцца больш кампактнай, а значыць, удасканаленай і форма выяўлення думкі.

*Найлепшы прыватны псіхолог —
навігатар на польскай мове:
dalej prosto.*

Галоўная рыса, якая адрознівае Дар'ю Бялькевіч як творцу ад іншых і заадно абумоўлівае і разнастайнасць форм, і разняволенае выкарыстанне рыфмы — гэта майстэрская праца па зашыфроўцы ў слове поўнага спектра яго значэнняў і асацыяцый, эмацыянальнага кантэксту. Паэтка прамаўляе слова «аранжавы» так, што чытач адчувае палымі шалупінне апельсіна, яго свежы смак, а далей уявіць шпачыр да крамы марозным вечарам у перадакладны час.

Дарэчы, гастронамічныя вобразы займаюць у творчасці Дар'і Бялькевіч заўважны бок. Яна акцэнтавала на гэтым увагу і раней, але найбольш яскрава актуалізавала гэтую рысу на кампазіцыі зборніка «Слёзы на вецер». Пяць радзелаў называюцца «Снядана», «Абед», «Полудзень», «Вячара», «Начная прагулка на кухню». Вызначыць канцэпцыю, выбраную для кампазіцыі, з першага погляду складана, але інтуітыўна ўсё складаецца — па эмоцыях, па абставінах. У першай частцы некалькі вершаў у кантэксце сну і раптоўнага абуджэння, у другой — пошукі адказаў на вечнае ў штодзённасці, у «Полудні» — крыху дзіяніства і вострых эмоцый, чацвёртая частка некалькі разоў у розных праявах паўтарае абставіны дарогі, руху і прапаноўвае некалькі акалічнасцей на мяжы рамантыкі і гумару, пяты радзёл пачынаецца тэкстам «Бессань» і ў асноўным складаецца з кароткіх тэкстаў, з урывачнымі, афарыстычнымі фразамі «азарэннямі», але ва ўсіх частках знаходзіцца вершы, якія не ўціскаюцца ў фармальныя прыкметы і вымушаюць чытача здагадацца, колькі падтэкстаў ён прапусціў у кампазіцыі зборніка.

«Слёзы на вецер» — гэта прыгожая і складаная нізка тэкстаў, якая можа стаць лекавай кропельніцай з насычанымі растварам для чытай-небудзь успрымання паэзіі і рэчаіснасці, што балесна схуднела або ўпала ў кому. Але, напэўна, на шчасце, у першую чаргу гэтыя тэксты трапяць да тых, хто любіць і ўмее іх чытаць, у якіх складанага і далікатнага дэсерту.

Дар'я СМІРНОВА

Завітаў у госці красавік

Сяргей Чыгрын мае большую вядомасць як гістарычны і краязнаўчы пісьменнік. Хаця вельмі настойліва да актыўна працуе і ў галіне літаратурна-разнаўства, гісторыі беларускай літаратуры. Займаецца драматургіяй, мастацкім перакладам. Піша для дзяцей. Праўда, творы, адрасаваныя юнаму чытачу, у большай ступені знаёмыя па публікацыях у літаратурна-мастацкай дзіцячай перыядыцы. А вось зараз у гомельскім выдавецтве «Барк» пабачыла свет невялікім накладам кніжачка вершаў Сяргея Чыгрына «Слонік і гармонік».

Большасць з 60 вершаў, якія склалі кніжку, сведчаць, што дыялог з чытачом вядзецца ад імя лірычнага героя, ад імя хлопчыка, які спяшаецца падзяліцца з усім светам адкрыццямі са звычайнага жыцця. Здраецца, і ад імя дзяўчыны. У творах прысутнічае пэўная драматургія, дзеянне бяра на сабе асноўную ролю. Так, часам за пэўнай вершаванай карцінкі прысутнічае сам аўтар. Але ўсё ж пераважаюць творы, у якіх сюжэт разгортаецца ад імя галоўнага героя.

*Падышоў да бабулі
І гаворыць Іван:*

*«Ты расказвала казку
Пра чароўны дыван.
Калі вытчаі, бабуля,
Мне дыван-самалёт,
То цябе без білета
Я вазьму ў палёт».*

Альбо звернемся да верша «Памочніца». «Дома я памочніца, // Працаваць мне хочацца. // Мама з татам на рабоце — // Я шчырую ў агародзе». І, скажам так, класічная выхавачая канцоўка твора: «Мама з татам вельмі рады — // Будзе стол у нас багаты». Мо камусьці гэта падасца лішнім. Але ж хіба адмянялі педагогіку, выхавачы эффект у дзіцячай літаратуры?! Часам нашы пісьменнікі ледзь не навыперадкі рвуцца паказаць «новае мысленне» дзіцяці, якое, маўляў, з дзіцячага

садочка апантанае ідэямі навучання сучасным тэхналогіям, напрыклад, спіць і бачыць сябе выключна каля кам'ютара, амаль што «сеньёрам», «джуніёрам» ці «мідлам» (так у IT маркіруюць узровень некаторых спецыялістаў). Вядома ж, нічога дрэннага ў развіцці малечы і ў стасунках з новымі тэхналогіямі, навацыямі няма. І, відавочна, у хуткім часе практыкі Парка высокіх тэхналогій тыпу «інфарматыка без рэзеткі» прыйдучу ў кожны дзіцячы садок краіны. Але ж не варта адмяняць з-за гэтага традыцыі працоўнага выхавання, традыцыі ўрокаў дабрны, справядлівасці, павагі да старэйшых.

Сяргей Чыгрын жыве адным жыццём з самымі юнымі, ён імкнецца не працаўзавіць свой дзіцячы вопыт, а стараецца спалучыць вечнае, тое, што перадалі бацькі і дзяды, тое, што спрадвеку, нягледзячы на навацыі, рухала чалавечымі ўчынкамі, — з сучасным дзіцячым вопытам, з паводзінамі хлопчыкаў і дзяўчынак. І галоўным у гэтым спалучэнні з'яўляюцца не карцінкі, не характарыстыкі знешняга вобраза, а сутнаснае вымрэнне тых самых учынкаў і паводін. Сто гадоў таму, магчыма, і не ведалі дзеці пра індыйскія ці афрыканскія сланоў. Альбо адкрывалі такое веданне шмат пазней, чым у тры-пяць гадоў. І верш «Слонік і гармонік» наўрад ці нарадзіўся б у слоніцкіх паэтаў Гальіа Лёўчыка ці А. Анопія Іверса, якія працавалі ў літаратуры многія дзесяцігоддзі

таму. А ў Сяргея Чыгрына ёсць такі твор, які даў назву кнізе:

*Слонік з Афрыкі ў Слонік
Завітаў купіць гармонік.*

*Усе здзіўляюцца, глядзячы:
Ці ўмее слон іграць?..*

*Заліваецца гармонік —
Гэта валкс іграе слонік!*

Затое жабкі, мядзведзі, буслы, краты, казляняты і іншыя жывёлы, птушкі — перад вачыма былі і ўчора і сёння застаюцца ў полі зроку. І, чытаючы творы з кнігі Сяргея Чыгрына пра гэтых сімпатычных насельнікоў Беларусі, дзіву даецца, як у кароткім творы паэт умее выбудаваць шырокую панараму казанчай драматургіі. І пры гэтым зусім не ўскладняе сюжэт, а каротка выкладае мастацкую ідэю, робіць гэта захапляльна, якраз з разлікам,

што самі юныя чытачы будучы чытаць яго «Слоніка і гармоніка» як адну з першых кніг у сваім жыцці. Альбо бацькі будучы чытаць тым немаўлятам, якія толькі свет адкрываюць. Як і ў выпадку з вершам ці нават вершаванай казкай «Крот-пілот»:

*З агарода ціхі крот
Пералез у самалёт.
Зазудзеў матор як трэба,
Каб краты пабняць у неба.
І крычыць з кабіны крот:
«Самы лепшы я пілот!
Хопіць мне ў зямлі сядзец,
Трэба вярнуць палядзвец...»
Крот не лепшы быў пілот:
Зачапіўся ён за плот —
І не сёў на агарод,
Бо разбіўся самалёт.*

...І крыху пра сумнае. Кніга Сяргея Чыгрына, адрасаваная дзецям, пабачыла свет тыражом 99 асобнікаў. Адрасавана чытачам дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту. Нізкі паклон і выдавецтву, і аўтару за зборнік «Слонік і гармонік». І падказка якому з дзіржаўных выдавецтваў, што актыўна шукаюць дзіцячых пісьменнікаў, часам за год выдаюць па некалькі кніг аднаго ці некалькіх нават аўтараў. Сяргей Чыгрын — спіцлы літаратар, які хаця і жыве ў багатым на гісторыю, у сучасным па сваім развіцці Слоніме, усё ж не вельмі моцна грузаецца ў дзіржаўныя кніжныя выдавецтвы. Не штурхаецца плячыма ў іх прыёмнымі пакоях. Ён проста працуе. Дык чаму б і «Слонік і гармонік» не заўважыць з разлікам на перавыданне, з разлікам на тое, каб кнігу ўоачылі па ўсёй краіне? Мо такая ўвага паспрыела б і большым зацікаўленым таленавітага аўтара дзіцячай літаратурай?..

Раман СЭРВАЧ

Побач з дзяўчынкай у яркай хустачцы...

Знакамітую аповесць «Расці, Ганька» Алены Васілевіч сёлета перавыдала «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». Кніга, якую дапоўнілі чатыры апавяданні розных гадоў, пабачыла свет у серыі «Кніжная паліца школьніка» і адрасуецца дзецям малодшага і сярэдняга школьнага ўзросту. Унікальнасць выдання — суправаджэнне ілюстрацыямі народнага мастака Беларусі Васіля Шаранговіча.

Рана спазнаная сутнасць

У якасці прадмовы да кнігі — невялічкі раздзел «Доля знойдзе цябе...», дзе сабраны некаторыя біяграфічныя звесткі пра класіка беларускай літаратуры Алену Васілевіч і факты аб ілюстрацыях Васіля Шаранговіча ў апаведзе дачкі народнага мастака мастацтвазнаўцы Наталлі Шаранговіч.

Пачынаецца прадмова з цытаты з аўтабіяграфіі Алены Васілевіч, якая ўвайшла ў 1966 годзе ў змест кнігі «Пра час і пра сябе: аўтабіяграфіі беларускіх пісьменнікаў». Творца пісала: «Я доўга не ведала, каму належаць словы: "Горкі чужы хлеб, цяжкія ступенькі чужога парога". Сутнасць іх я спазнала вельмі рана». Найстарэйшая дзіцячая пісьменніца не толькі Беларусі, але і планеты, як заўважаюць складальнікі, нарадзілася 22 снежня 1922 года ў вёсцы Ліпнікі (тады — засценак Даманшчына) Слуцкага раёна ў сям'і ляснога аб'ездчыка. На восьмым годзе жыцця засталася без бацькоў і выхоўвалася ў сваякоў. Старонкі я лёсу — Слуцкае педагагічнае вучылішча, літаратурны факультэт Рагачоўскага настаўніцкага інстытута (1939—1941), эвакуацыя ў Арэнбургскую вобласць падчас Вялікай Айчыннай вайны, праца ў калгасе, шпіталі, бібліятэцы... У Беларусь вярнулася пасля вызвалення Мінска. Паазней быў філалагічны факультэт БДУ (залічана адразу на трэці курс), праца ў выдавецтвах «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва», часопісе «Работніца і сялянка» (пасля — «Аляся»).

Першы мастацкі твор — аповесць «На прасторах жыцця» — быў надрукаваны ў 1947 годзе на старонках часопіса «Беларусь». На аўтабіяграфічным матэрыяле літаратурна-тэатральная «Пачакай, затрымайся...»,

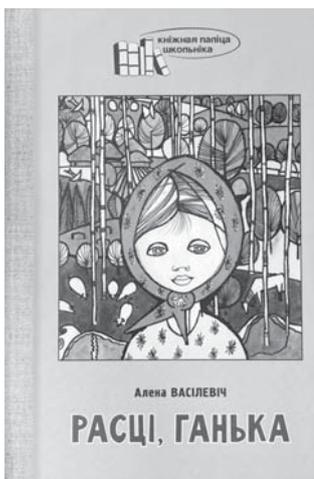
якую склалі аповесці «Расці, Ганька» (1966), «Доля знойдзе цябе» (1968), «Новы свет» (1970), «Пачакай, затрымайся...» (1970). У своеасаблівай серыі адлюстраваны няпросты шлях у жыццё сялянскай дзяўчыны. Дзяржаўнай прэміяй БССР пісьменніца адзначана менавіта за гэтую тэатралогію.

Як расказвае Алена Сямёнаўна, па жыцці яе вёў прыклад мамы, Ганны Рыгораўны, чалавека працавітага, мудрага, сумленнага. Жанчына мела толькі чатыры класы адукацыі, але ведала шмат вяршаў і нават іграла ролю Паўлінкі ў п'есе Янкі Купалы, калі вучылася ў пачатковай школе. Менавіта з яе вуснаў дачка пачула твор Якуба Коласа «Доля батрачка» і вывучыла яго на памяць. Якуб Колас з таго часу стаў любімым пісьменнікам.

Знаёмае з дзяцінства

«Расці, Ганька», выдадзеная ў 1966 годзе, аздоблена малюнкамі маладога тады мастака-графіка Васіля Шаранговіча. Ілюстрацыі створаны тушшу, вокладка кнігі каларовая: дзяўчынка ў яркай хустачцы на фоне вясковага краявіду. Паводле слоў Наталлі Шаранговіч, першапачатковую версію вокладкі ў рэдакцыі не зацвердзілі, накрытыкаваўшы мастака за фармальны падыход да кампазіцыі. Але ў новым выданні знакамітай аповесці — якраз той, некалі не прыняты, малюнак, які цудам захаваўся ў архівах Васіля Шаранговіча. А прайшло 55 гадоў пасля яго стварэння. Дарэчы, кніга «Расці, Ганька» стала для студэнта выпускнога курса Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута дзясятай у творчай біяграфіі. Узяцця за яе маладому графіку даручыў Мікалай Гуцыеў, загадчык мастацкай рэдакцыі выдавецтва «Беларусь» і выкладчык асноў кніжнага ілюстравання на аддзяленні графікі інстытута.

«З вялікай цікавасцю я чытаў і перачытваў кнігу Алены Васілевіч перад тым, як узяцця за яе мастацкае аздабленне, — згадвае Васіль Шаранговіч. —

Трэба сказаць, што аповесць мне спадабалася, узразіла эмацыянальнасцю, шчымымлівацю распаведзенай гісторыі з асабістага жыцця пісьменніцы, а асабліва дакладна перададзеным каларытам часу і такога знаёмага мне з дзяцінства сялянскага жыцця». Васіль Пятровіч родам з вёскі. Толькі з Мядзельшчыны, а не са Слуцкыні, як Алена Васілевіч. Дарэчы, па словах Наталлі Шаранговіч, мастак і пісьменніца да выдання кнігі не былі знаёмымі асабіста, а пазнаёмліся значна пазней.

Пра сяброўства і не толькі

Акрамя славаў апавесці, у новую кнігу выдавецтва «БелЭН» увайшлі апавяданні «Калінавая рукавічка» (1962), «Геша» (1961), «Мая гаспадарка» (1960) і «Сябры» (1956).

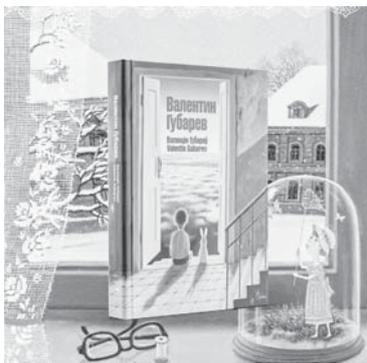
У апошнім паказаным ўзаемаадносінны падлеткаў-школьнікаў Лёні і Грышы. Да чытача звяртаюцца з пытаннямі: каго можна лічыць сябрам, у чым каштоўнасць сяброўства? У невялічкім творы адлюстравана многае, у тым ліку пакуты аднаго з персанажаў з-за ўласнага ганебнага ўчынку, здрады сябру і праяўленай жорсткасці. Праз гэтыя перажыванні чытач назірае прыход героя да ўсведамлення таго, як павінен паводзіць сябе сябар, ды ўвогуле любы чалавек, у складаны момант.

У аснове апавядання «Геша» — гісторыя сяброўства дзяўчынікі Наташы і гускі Гешы. Сюжэт завязаны на адлюстраванні дабрывы, якую зведала гуска ад гаспадароў: яе выратавалі, яшчэ маленькую, пакалечаную каршаком. Паазней іншыя людзі купілі гуску, каб падсмажыць на свята, але пашкадавалі... Пра любоў, сяброўства, беражлівых адносін чалавека да прыроды, імкненне зберагчы жывое — большасць твораў Алены Васілевіч, у тым ліку знакамітае «Калінавая рукавічка». Проза пісьменніцы некалькі гадоў не выдавалася асобна, таму варта пазнаёміцца з новай кнігай не толькі дзецям, але і іх бацькам.

Югенія ШЫЦЬКА

«Шурпатае» мастацтва ў межах альбома

У Нацыянальным мастацкім музеі падчас адкрыцця персанальнай выстаўкі беларускага мастака Валянціна Губарава «Вялікія мары маленькіх людзей» адбылася прэзентацыя мастацкага альбома «Валянцін Губараў». Кніга выйшла ў выдавецтва «Чатыры чвэрці» і адрозніваецца сярод прысутных на святочнай імпрэзе. А вялікім бонусам стала магчымасць не толькі набывць выданне, але і атрымаць аўтограф ад мастака.

Прадстаўлены альбом вельмі значны для творчасці Валянціна Аляксеевіча. Ён быццам падсумоўвае ўсё назапашанае мастаком за многія гады плённай працы, вялікіх пошукаў і знаходак. А чалавеку, дагэтуль незнаёму з творчасцю В. Губарава, выданне дазволіць скласці пра яго ўражанне. Адкрывай, чытач, кнігу, і акажыся ў дзіўны свет губараўскага жывалісу!

Што там чакае? Па-першае, самае сакрэтнае, безумоўна, — галерэя карцін. Але, як адзначыла дырэктар выдавецтва «Чатыры чвэрці» Ліліяна Анцух, «гэта не каталог выстаўкі, а самастойны выдавецкі праект». Выданне нарадзілася дзякуючы плённаму супрацоўніцтву выдавецтва і самога мастака. Узяўшы ў рукі кнігу, яе «важасць» адрознівае ад адрознаваў. Стараннасць бацьчына ва ўсім: ад афармлення вокладкі, размяшчэння тэкстаў, да

зместу старонак, выдатнай ілюстрацыйнай базы. На вокладцы размешчана карціна «Святло дэльтэй зоркі». Яна вельмі ўдала характарызуе творчасць мастака: толькі прыдчыні дзверцы фантазіі і ўбачыш цэлы свет.

Мастацтвазнаўца Наталля Шаранговіч у прадмове да кнігі адзначыла: «Углядаецца ў працы Валянціна Губарава, як у дзіцінстве — у трубу-калейдаскоп: павярнуў налева — сінія квадраты, направа — чырвоныя трохвугольнікі... Калі паглядзіш крыху ўважлівей, убачыш не проста форму, якая ляжыць на паверхні, а тую сутнасць, якую хацеў данесці да гледача мастак. За будзённай калізій хваецца сэнс, за прастадушнасцю — унутраная напружанасць, за тэкстам — падтэкст, які і з'яўляецца

для аўтара галоўным. Так, яго творы шматслойныя, метафарычныя, іранічныя, з добрым гумарам, што відэаочна прарываецца праз эзопаву мову, і заўсёды не злыя, як і сам мастак, які ніколі не прыніжае сваіх герояў. Здаецца, ён, быццам дзядуля на прызбе, распавядае байкі пра людзей, пра іх такое зразумелае і знаёмае жыццё».

Героі карцін Валянціна Губарава нікогды не пакідаюць абыякавымі. Яны могуць не падабацца, але дакладна выклікаюць усмешку і настальгічныя пачуцці. Героі — простыя, звычайныя людзі, арганічныя ў сваіх жыццёвых калізійх. А глядач ці чытач, які трымае ў руках альбом, мае магчымасць падгледзець ці быць уключаным у гэты замалёўкі.

Творчасць Валянціна Аляксеевіча адносіцца да «наіўнага жывалісу». Яго творы выклікаюць як мноства станоўчых, ухвальных водгукаў, так і спрэчка. У мастацкім альбоме размешчана таксама прадмова майстра, дзе ён падкрэслівае: «Пагадзіцеся, хіба не дзіўна, што мастак, які атрымаў акадэмічны адукацыю, пачынае малюваць, нібы амаатар, не знаёмы з законаммі залатога сячэння, з паветранай і лінейнай перспектывамі? А хіба не дзіўна, калі мастак, у якога за плячыма гады карпатлівых штудый у мастацкіх ВНУ, малюе палоскі або кружочкі?.. Мастацтва павінна быць розным. І хоць існуе меркаванне, што ў мастацтве няма прагрэсу, хаця б фармальна яно павінна адкрываць новыя магчымасці

і даляглядзі. Яно павінна ўзрушваць і хваляваць, павінна быць «шурпатае», каб затрымаць на сабе погляд, каб зачэпіць і запомніцца. Гладкае, лакаванае можа быць бездакорным, але пакінуць абыякавым».

Чапляе і запамінаецца — два словы, якія трапна апісваюць творчасць мастака. Так званы «наіў» кранае шчырасцю і патаемнасцю. Нельга не звярнуць увагу, як арыгінальна, дарэчна і сакавіта аўтар падбірае назвы да сваіх карцін. Гартуючы старонкі альбома, асобна спыніўшыся на кожным творы, заўважаеш, што карціна і назва непадзельныя. А яшчэ цікавей, калі тваё бачанне твора з грукатам разбіваецца аб аўтарскую назву. Тады намагаецца знайсці ніткі сувязі, сфарміраваць агульнае, цэласнае меркаванне. Такая сабе гульня ў супадзенні-несупадзенні.

Акунуўшыся ў губараўскую атмасферу, творчасць, бясконца знаходзіш і падкрэсліваеш для сябе нешта новае. Іншы раз простае і наіўнае пасля таго, як заўважаеш пэўныя дэталі, становіцца сур'езным, «на падумачь». І так бясконца: кожны раз успрымаецца па-новаму. На прэзентацыі альбома Лілія Ананіч падкрэсліла: «Творчасць Валянціна Губарава — гэта твая фарба, якія ўсім нам патрэбныя». Можна бясконца расказаць, якімі фарбамі, прыёмамі выканаў тая ці іншая карціна мастака, але лепш дакрануцца ўласнаручна і сфарміраваць шчырае асабістае ўражанне.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

Мікола ШАБОВІЧ

Калі самоту на душы
Змяняе новая самота,
Вясёлых вершаў не пішы —
Папі лепш чаю з бергамотам.

Ну, хто сказаў, што ты паэт,
Не вершатворца легкастунны?
Хіба з табой гаворыць свет
На мове, іншым недаступнай?

Хіба табе даверыў Бог
Зямныя ісічны, сакрэты,
Каб ты людзей ішчаслівіць мог,
Пакуль жывеш на свеце гэтым?..

І ўсё ж, як сілы ёсць, пішы.
Паэт ці не — мо скажучь потым.
Хаця самоту на душы
Змяняе новая самота...

Штось бліскавіцы разгуляліся.
Ноч вераб'іная, няінач.
Радкі ўвесь дзень не рыфмаваліся,
І думкі мчаліся наўскач.

А зараз нешта вось рыфмуецца
Пад гromу спознены раскат.
Шчанюк — Малыш наш — спіць на вуліцы,
Хаця заснеш ты там наўрад.

Грыміць-блішчыць на ўсёй ваколліцы,
Маланак цені пад акном.
І я прашу ў нябеснай Троіцы
Мой захавачь бацькоўскі дом.

Вячаслаў ДАШКЕВІЧ

Радавод

Якое высокае дрэва!
Як добра з яго відаць.
Вунь Тураў і Полацк,
Вунь Ліда і Крэва...
Рукою падаць!
Куды ні паеду,
Куды ні пайду,
Хоць на дасвеці,

Жадаю радасці, цяпла

Трапяталі пялесткамі белымі
Найшых дзён маладыя сады.
Ах, якімі былі мы нясмелымі,
Ах, якімі былі мы тады!

Хваляваннямі сэрцы крылацілі,
Летуценілі днём і ўначы —
Рамантычнага слова старацелі,
Душ людскіх экстрасенсы-ўрачы.

І былі мы на многае здольныя,
Нам у выстылы космас ляцець.
І радкі нараджаліся вольныя.
Што яшчэ нам з табою хацець?!

З воляй жыць — веснаваць а ці летаваць,
Піць з нябёс выратоўную сіль,
Да таго ж заставацца пазатамі,
Покуль душы не выстудзіць стын.

Хоць даўно ўжо з пялесткамі белымі
Адляцелі юнацтва гады,
Мы й сягоння наўна-нясмелыя,
Як тады, як тады, як тады.

Сабе і сябрам

Хоць, кажучь, ісічна адна,
Ды для адкрыццяў свет адкрыты,
Пакуль «грызеш» ты дацямна
Навуці новыя граніты.

Пакуль ты сам сабе і цар,
Яшчэ й слуга ў адным флаконе,
Аб лепшай долі і не мар —
Шукай у новым дні патолі.

Не суцяшайся па начах,
Што ўславіў ты жыццё і Бога.
Яшчэ твой талент не зачах,
Не ўся ішчэ прайдзена дарога.

Таму вось трошкі адпачыў —
Ізноў за ручку, за блакноты.
Спрабуй і дзённа, і ўначы
Пакаласці гэты свет на ноты.

Ну вось, нарэшыце халадэча,
Хоць енчы-плач, крычы крычом.

Адно цяпер — ляжы на печы,
Кажух падклаўшы пад плячо.

І ўспамінай імгненні лета,
Калі пякельна так пякло
І сонца вогненнай манетай
Будзіла з раніцы сяло.

І ты ізноў хавашся ў сенцы,
Шукаў пад яблыняй цяцёк,
А промні ў кожнае акенца
Слякоту неслі як напрок.

Напрок за што? За нашу кволасць,
Маўклівасць нашую, цішыню,
За недарэчную вяселасць
І танцы-скокі без прычын...

Усё на свеце мімалётна:
І гарачынь, і халады...
Сягоння ішоўці мне самотна,
Нібыта глебе без вады...

Ёсць людзі

П. А. Міхайлаву

На сцэжы жыццёвай ці ў творчай сяўбе,
Дзе сэрца ішчыруе да змогі,
Ёсць людзі, якія не здрадзяць табе,
Працягнуць руку дапамогі.

Калі ж час ваганняў, сумненняў праб'е
Ці клопатным днём, ці начамаі,
Ёсць людзі, якія суцешаць цябе,
Адпрэчаць хвіліны адчаю.

Як добра, што ў юні ці ў сталай пары,
Як самыя лепшыя лекі,
Ёсць людзі — сябры, мужнары, песняры...
Ёсць людзі. Хай будуць давеку!

Марафонца

Аляксандру Быкаву

Да мэты не ідзе, а бязжыць,
Нікога ў плячо не іштурхае.
Снуецца жыццёвая ніць,
На новыя рыфмы натхняе.

Стаяць без стомы і адхлання
Ад узыходу да змяркання.
Ні слёз не выцёрці, ні поту —
Такую ворагам работу.
Адойчы, не стрываўшы мукі,
Мы апусцілі дружна рукі.
Ураз разгойданыя хвалі
І нас, і ношу пахавалі.
Цяпер, занесены мулам,
Ляжым і спракавечным гулам
Нас акіяна, вятстун жыцця,
Вярнуць спрабуе з небыцця.
Дарэмна! Морак гоіны... Дно.
І ў памяці, як цвік, адно:
Свято, што выядае вочы,
Пакутней самай доўгай ночы.

Купалле

Ведзьмаў прагнаўшы з гары,
Гары наша вогнішча, гары!
Сьві звонкія іскры наўкола,
Узнята ў неба кола.
Смутку і жалю — на сёння годзе.
Спявай і скачы ў карагодзе.
Коціцца рэха лету пад ногі.
Нас бласлаўляюць бары і дарогі.
Хай аж да зор узлятаюць арэлі.
Нішто не судзіць нам.
Мы святыя сустрэлі!

Не марыць пра лёсу кульбіт —
П'е ішчасця віно аж да доцца,
Пакуль так вясновіць блакіт
І сонца ў руках марафонца.

Ты скажаш мне:
«Даўно забытая...»
І нат падумаеш: «Чужая...»
А ты як доля самавітая,
Што новы дзень не асцужае.

Сягоння мы адно ўспамінамі
Свой дзень ляжзем ад самоты,
Сябе абклаўшы каранцінамі,
Адклаўшы радасці на потым.

Так і жывём. Адно што ў вайберы
Прышлём то смайлік, то вітанне.
І дні, што колісь зэтак вабілі,
Штось не прарочаць нам спатканне.

І ўсё ж ці варта нам пра сумнае?
Яшчэ ж агнеюцца надзеі.
Дасць Бог, мінуцца хвілі тлумныя
І сонца радасці зардзее.

Т. П.

Маё дарослае дзіця,
Плячотна-мілая жанчына
З дзівосна-карымі вацьма,
Ты столькі дорыш пачуцця!

Даруй, што крыўдзіў мо калі,
Не называў цябе князёўнай,
Царыцай, фэяй, Небу роўнай,
Чароўнай казкай на хвілі.

І ўсё ж ты ведаеш сама:
Твая душа — чысціоткі промнік.
Я б прысвяціў табе імагнотнік,
Але ў мяне пакуль няма.

Жадаю радасці, цяпла,
Хай дні бягуць, ды не спяшаюць
І ішчасця хвілі ўваскрашаюць,
Што столькі промнілі святла!

Свята Купалы — святыя крыві.
З верай гарачай у сэрцы жыві.
Майся вясла, не хмар свае бровы.
Паднось у касцёр адно свежыя дрывы.
Хай цемра знікае і гінучы пачвары.
Хай б'ецца агонь ачычальны на твары.
Ведзьмаў прагнаўшы з Лысай гары,
Гары наша вогнішча, гары!

Я ў лес хаджу,
Як да блізкіх у гасці.
Столькі святла ў ім,
Цяпла і міласці.
Кожнай бярозцы
Здаля усміхаюся.
З дубам дзвюма
Пяцярнямі вітаюся.
Слухаць бясконца
Магу яліну.
Кожная лапка
Шэпча быліну.
І ад сасны,
І ад ядлоўца
Чуе суцешнае
Слоўца.
Валун павярнуўся
Спінай сваёю —
Вечнасць не хоча
Дзядліць са мною.

Мікола АНТАНОЎСКИ

Эльзе было ўсё роўна, куды вялі ногі. Муціць, лёс такі — загінуць у лясной гушчэчы. Усяго некалькі дзён хапіла ёй для таго, каб зразумець, што крыўда і несправядлівасць ператвараюць усялякую істоту ў якучы камячок жалю да сябе, які паступова і непазбежна расце, разбухае і перарастае ў абсалютную абыякавасць. Невідучымі вачыма яна глядзела і не бачыла, натапырвала чуйныя вушкі і не чула, як пад яловымі пірамідамі шчэрыліся і гыркалі на яе баязлівыя ваўчаныя-сяголеткі, больш смялейшыя тры паджарыя прыблуды і Падпалы з Шэрая. Аднак сама яна не праяўляла ніякай ваўнічасці і не паддавалася страху, чым вельмі бянтэжыла ўсю шэрую зграю і асабліва Падпалага.

Санітары лесу сёння былі лагоднымі: зграя толькі што падсілкавалася двума ладнымі дзікімі падсвінкамі. Іх акрываўленыя рэшткі і ашмёткі моцнай шкуры з драцяной поўсцю нібы нагадвалі: у царстве флоры і фаўны ўсё ў парадку. Глядзі весялей, Эльза!..

Нядаўні настаўнік Васіль Кратовіч ужо надакучыў аднавяскоўцам: цацвярых шчанят, якіх дала свету гулёна-сучка, аказалася не так проста ўладкаваць. У вёсачцы была не адна такая Эльза, місія якой, здавалася, заклочалася толькі ў размнажэнні. І таму жыхары вёскі заўсёды былі заклапочаны праблемай сабакарасялення. З вялікай цяжкасцю, не без дапамогі пляшкі гарэлікі-купленкі, аднаго белалобага Кратовічу ўдалося ўсё ж збыць у добрыя рукі. Для трох астатніх лёс быў наканаваны — чалавечая жорсткасць, для аблягчэння душы перайманавана ў прагматычнасць, у спалучэнні з наборам спадручных народных сродкаў — меха, рыдлёўкі, каменя, вяроўкі і стрэльбы — якімі рэгулявала жывельны прыплод.

Гаспадар нейкім чынам усё ж завабіў у хляўчуга бесклапотную, амаль шчаслівую Эльзу, накінуў на дзверы зашчэпку і для большай надзейнасці падпёр іх дрывам. Зайшоў у хату і выйшаў адтуля са стрэльбай, што сарамліва звисала з пляча дулам уніз, па дарозе да сабакай будкі прыхапіў з прыбудоўкі рыдлёўку і мех — апошняе цёплае прыстанішча для трох пухнатых жэўжыкаў. Па загуменнях, далей ад цікаўнага людскога вока, узяў кірунак у бок лесу, што ўсутычы падпіраў канцавыя вясковыя хаты. Мех за спінай варушыўся і пшчаў, але хутка супакоіўся: мабыць, пухнатым яго пасяленцам спадабалася пагойдванне, якое чымсьці нагадвала нядаўняе знаходжанне ў лоне маці.

Чым далей адыходзіў чалавек з мехам за спінай, стрэльбай на плячы і рыдлёўкай у руках ад сваёй сядзібы, тым больш вар'яцела ў хляўчугу Эльза: спачатку яна кідалася з кута ў кут, спадзеючыся адшукаць хоць які лаз на волю, потым пачала ашалела біцца ў дашчаныя дзверы, звонка гаўкаць і гыркаць, пасля дзіка завывала, нібыта ў прадчуванні нябожчыка, марна спрабуючы дрыжачымі ад бяссілля і злосці лапамі зрабіць падкоп-нару...

У рэшце рэшт уся гэтая мітусня плоці, маленькага сабакага розуму і мацярынскага інстынкту ператварылася ў сучальны хляўны тарарам, які зацікавіў дзедка Бруснічку — глухаватага суседа Кратовічаў. Дзякуючы таму, што плот, які некалі ганарова раздзяляў два суседскія ўчасткі, цяпер нагадваў пахіленую

пункцірную лінію, яму без асаблівай цяжкасці ўдалося задаволіць сваю цікаўнасць. Занепакоены тым, што нейкая нячыстая сіла вось-вось разваліць суседскі хляўчуг, ён адкінуў у бок дрын, зняў з шула самаробную драцяную зашчэпку. Перад носам перапалоханага старога аглушальна ляснулі аб сцяну рассохлыя дзверы і з хляўчуга куляй вылецела няшчасная Эльза. Яна кінулася да свайго сабакага жытла, шуснула ў апусцелую будку і, нібыта абвараная кіпнем, выскачыла з яе, забегала-замітусілася...

І тут з боку недалёкага ляска данеслася рэха стрэлу. Эльза натапырвала вушы і, быццам штосьці зразумеўшы, прыніўшы яго за покліч, ірванула на аселяці...

Месца для «брацкай магілы» Кратовіч выбраў слаўнае — ладны жаўтаваты пагорак з рэдкімі хвойкамі-самасейкамі, акружаны стромкім сасняком. «Капаць яміну тут будзе лёгка», — падумаў ён і з размаху ўсадзіў у пясок штых рыдлёўкі. Да хвойкі прысланілася стрэльба, побач лёг і жывы мех. Каб шчанят не разбегліся, чалавек завязаў яго зверху на вузел.

Капаць сапраўды было лёгка, і гэта, як ні дзіўна, яго чамусьці засмуціла:

Фота з сайта vivesti.by.

дзесці ў глыбіні душы цеплілася надзея, што вось зараз адбудзецца нешта непрадбачанае, незвычайнае, якое ўратае яго ад выканання ганебнай справы. Але яміна глыбела, побач расла горка жоўтага пяску, а нічога незвычайнага не адбывалася...

«Досыць. Цяпер ужо не выкараскаюцца...» Чалавек падцягнуў мех, узяўшы яго развязаць, каб вытрасці цёплае, жывое змесціва ў жаўтаваты сыры холад, але раптам перадумаў і апусціў мех у яміну. «Прапала кароўка — прападай і вяроўка». Чалавек сцэпануўся: «Ніколі не думаў, чаму перад тым, як накінуць пяту на шыю, шыбеніку нацягвалі на галаву мяшок, і расстрэльны строй таксама цэліўся ў людзей з пакрытымі галавамі». Толькі зараз зразумеў: вочы! Менавіта вачэй ахвары баіцца кат. О Божа! Ён баяўся гэтых квольных псікальных істот, якія толькі-толькі зірнулі на яшчэ нязведаны свет; ён палехаўся іх, як палехаўся штодзённых нямых папрокаў хворай жонкі толькі за тое, што ён — моцны, дужы і ад таго незразумелы ні ўчывікам, ні паводзінамі...

Чалавек каля яміны раптам схамануўся і быццам засаромеўся: маўляў, раскісся паненка. Рашуча ўзвёў курок і, амаль не глядзячы, стрэліў у яміну; пераламіў зброю, выцігнуў са ствала гілзу, якая, упаўшы на жоўты пясок, выдыхнула лёгкі струменчык дыму, нібы ўвачавідкі засведчыўшы, як адлятаюць у нябёсы шчанячыя душы; намацаў у кішэні другі патрон, сунуў яго ў пашчу патронніка — грывнуў новы стрэл, для надзейнасці: марудная смерць прыносіць многа болю.

Эльза

Урывак з рамана

А чым жа заслужылі такое бязвінныя істоты?

Кратовіч зноў узяўся за рыдлёўку. Трох кідоў хапіла, каб пясок зацерашчыць зрашчаны і ўжо нежывы мех. Далей справа пайшла весялей, бо чалавек засыпаў проста яміну, звычайную яміну. Ён узяўся ўжо прытоптаць яе, калі з-за хвойнічка выскачыла задыханая Эльза, заскуголіла, забегала вакол чалавека. Ад нечаканасці ён ледзьве не ўпусціў з рук рыдлёўку. Зразумеўшы, што спазнілася, сучка ад безнадзейнасці або, можа, наадварот, з надзеяй на цуд пачала грэбсці пярэднімі лапамі прытаптанае пясок.

— Пайшла прэч, дурніца! — Кратовіч выцяў сучку ботам. Тая ж, адляцеўшы ўбок, хуценька крутнулася назад і, ашчэрыўшыся на гаспадара, з яшчэ большым імпатам узлясла працаваць лапамі.

Яшчэ колькі разоў настырняя Эльза з энкам адлятала ў калючы хвойнік, пакуль, удымаўшы марнасць сваіх спроб, пакорліва не паметлушыла ў спраты кашлатага лесу...

Маладыя шэрыя нахабы за дар божы ўспрынялі парэшткі свайскага парсюка, хоць і тут, калі добра прынохацца,

хутка будзе спачатку пабуджана сабачым брэхам, людскім крыкам, тупым стукам палкамі па дрэвах, а пасля і зусім расстраляна паліяўнічымі. Але гэта будзе потым, а пакуль...

Чырвоныя сцяжкі не варушыліся. Але Макару было ўсё роўна: ён, у адрозненне ад іншых, добра ведаў, што справа не ў іх колеры і сіле пакалыхвання — шэрыя разбойнікі ад нараджэння дальтонікі. Чырвоны колер быў памочнікам для людзей, бо ў гэтым лесе нішто не магло яго патушыць, перафарбаваць, і менавіта чырвань дазваляла чалавеку бачыць мяжу. Увесь сакрэт гэтай чырвонай пятлі таіўся ў яе паху: пераносныя шпугі па некалькі дзён, тыдняў, месяцаў і нават гадоў убіралі ў сябе чалавечы пахі; сярод іх былі і такія, якія рвалі чуйныя ноздры, выклікалі ў дзікага зверта страх і жах. Чырвоны колер патыхаў смерцю.

Зграя натапырвала вушы, чуйна прыслухоўваючыся да гукаў, характэрных для аблавы. Нават Эльза насцарожылася. Але нікому не хацелася пакідаць цёплую лёжку — спадзіваліся, што навала пойдзе бокам. Аднак шум нарастаў, і зграя спачатку нехаця паметлушыла, нібы размінаючыся, пасля пабегла, але не ў нацяжку, азіраючыся. Затым — паляцела; наперад вырвалася Шэрая; шурпатыя сасновыя камлі, гнуткае галле разлапістых кустоў, калючы дзікі ашчыннік спрабавалі ўхапіцца за хвост-памялю, каб збіць шалёны імпат ваўчыцы, даць ёй магчымасць апамятацца, агледзецца, прыслухацца, а не мчаць на злом галавы. Шэрая ведала, што рабіла: толькі ногі магі вынесці з небяспекі, як гэта было неаднойчы. Але яна не ведала, на што здольна жаданне маленькага спадабацца большаму, большага — вялікаму, вялікага — самаму галоўнаму; і ў гэтым ланцужку кожнае звяно жадала высокай пахвалы, якая нараджала надзею на паліяшэнне, павышэнне, заступніцтва, прагэцкію і проста панібрацкае паляпанне па плячы... Гэтае паляпанне рыхтавалася па ўсіх правілах. Зграя была загадзя асуджана.

Мацёрая ваўчыца вяла зграю на яўную пагібель. Людзі са стрэльбамі напатагове чакалі яе каля гарлавіны закінутага ў лесе невада. Наперадзе была шырокая прасека, і першай на ёй, як на далоні, апынулася Шэрая. Вось яна, воля!

Вока чалавека з карабінам у руках усё разлічыва дакладна: калі ваўчыцы засталася ўжо некалькі скачкоў, каб згубіцца ў жаданым густым кустоў, нейкая нябачная сіла раптам паставіла Шэрую ледзьве не на дыбкі, заднія лапы ваўчыцы заслізгалі па сніжку-свежаку, яна грывнулася на спіну і безпамажым бярваннем, як пры сплаве па рэчцы, упала наперад пад аглушальны гом стрэлу.

Гром, які ватай, забіў вушы, працяў сьведомасць, страхам падкасіў ногі; Эльза, якая старалася не адставаць ад Падпалага, ледзь не наляцела на яго і закруцілася на месцы. Задыхаючыся, яна невыразна цаўкнула, нібы патрабуючы да сябе ўсеагульную увагу, і ірванула ўбок, туды, дзе чырванелі лапікі. Яна і не падазравала, што для зграі, як і для чалавечага грамадства, важна, каб нехта, незалежна ад пароды і паходжання, вёў усіх за сабой — упэўнена і без страху. Эльзу не палехаўлі тыя нежывыя сцяжкі на шнурцы з іх яшчэ незабывым пахам, і яна з усіх сабачых сіл паняслася да выратавання, не спыняючыся, нырнула пад чырвоныя лапікі тканіны. З разбегу ўзяў гэтую перашок Падпала, высокім скачком паказваючы мадальніку, як прабіць сцяну невыноснага паху і застацца жывым.

Услед запознена ўдарылі адзін, другі, трэці стрэлы... Але гэта былі стрэлы роспачы і адчаю — зграя ляцела па вольным лесе, і ёй ужо было ўсё адно...

Анафеляс і валасы каханай

Шмат якія даўнія шляхецкія гербы вельмі распаўсюджаныя. Сярод іх і «Астая», у цэнтры якога чырвоны шчыт. Пасярэдзіне — два маладзікі залацістага колеру, што «глядзяць» у розныя бакі. Паміж імі знаходзіцца меч, размешчаны рукаўткай уверх. Над шчытом — пяць страусавых пёраў. Гэтым гербам карысталася больш за 200 родаў на тэрыторыі сучасных Беларусі, Літвы, Польшчы і Украіны. Названы ён па імені рыцара, які атрымаў яго яшчэ ў 1069 годзе. Так была адзначана яго асабістая мужнасць у барацьбе з ворагамі.

Астоеўцамі былі і Чачоты. Самы годны прадаўжальнік гэтага роду — паэт, фалькларыст, этнограф Ян Чачот. Быў першынцам у шляхецкай сям'і Тадэвуша Чачота і Клары Гасціскай, якія жылі ў вёсцы Малюшычы Наваградскага павета. Цяпер гэта Карэліцкі раён. З'явіўся на свет у 1796 годзе на свята Яна Купалы. Таму і далі яму такое імя. Хоць маглі назваць і ў гонар дзеда, які таксама быў Янам. Хрысцілі двойчы: спачатку ўніяцкі святар, а пасля каталіцкі. Ён назваў хлопца яшчэ адным імем — Антоній. Усе сямейнікі хлопчыка клікалі Януком, а ласкава звярталіся Яначка.

Праз некаторы час Тадэвуш Чачот падаўся на службу да пана Тызенгаўза. Стаў арандатарам у яго маентку Рэпіхава Навамышанскай парафіі. Сённяшні Ляхавіцкі раён. У гэтых вельмі малюшчых мясцінах у ваяцкіх рэчкі Мышанкі і прайшло маленства Яна. Любасць да іх пранёс праз усё жыццё. Гэта відаць з балады «Мышанка»:

*О мілы ўспаміні! Дарагая Мышанка!
Ізноў сніся ты ў барве заранак.
Найпершая ў свеце мая ты каханка,
Мільгнуў тут жыцця майго ранак.*

*Мае ўсе тут гульні, блуканні, забавы,
Высочваў я рыбку тут днём,
Траву нёс кароўкам, раўя кветкі, рухавы,
Тут «біўся» не раз я з «казакамі».*

*У чыстым крышталі тваім тут, здзіўлены,
Я бачу тады над вадою
Чародку алычын, бор, узорак зялёны,
Сябе — і ўсё ўніз галавою.*

(Тут і далей пераклад з польскай мовы Кастуся Цвірка.)

Магчыма, пазней сям'я перасялілася бліжэй да сучасных Баранавічаў. Там і «прамільнуў» ранак жыцця» яго. Першапачатковую адукацыю атрымаў, мабыць, дома. Прыкладна ў 1809 годзе паступіў у павятовую дамініканскую школу ў Наваградку, пасябраваў з сынам мясцовага адваката Мікалая Міцкевіча — Адамам, пазней сусветна вядомым паэтам.

Для Адама, які і для іншых навучэнцаў, ён быў Ян з Мышы. Так клікалі яго і падчас студэнцтва. Не трапіўшы ў лік «казеннакоштных» студэнтаў, год парадкаваў родавы архіў Радзівілаў. А Віленскі ўніверсітэт наведваў як вольны слухач. Займаючыся самаадукацыяй, вывучаў гісторыю, права, літаратуру. Вучыўся на факультэце маральных і палітычных навук, хацеў стаць адвакатам.

Шмат часу аддаваў даследаванню найважнейшага прававага документа — Статута Вялікага Княства Літоўскага. У пазнейшым, ад 7 лістапада 1820 года, лісце сябру Ануфрыю Петрашкевічу прызнаваўся: «Чым больш надаю яму значэння, чым болей разумею, што ён будзе крыніцай майё долі, што мне ўжо няма як адступіцца ад гэтай магучай крыніцы, тым робіцца ён прывабнейшым. З ім драмлю, з ім сілуу, яго аднаго толькі і трымаюся, яму прысвячаю ўвесь свой вольны час. Люціні, ліры і ўсё такое закінуты пад лаву. Перапыняць мае заняткі над Статутам маюць прывілей толькі дзяўчаты і нямецкая граматыка, а потым — выпіска. Так я заглыблены ў Статут, што калі з Жэготам пачынаю спаваць, то ён з кнігі нямецкай, а я са Статута што-небудзь спяваю!» Як вядома, Жэготам сябры называлі Ігната Дамейку.

Ян Чачот стаў адным з арганізатараў і кіраўнікоў тайнага студэнцкага таварыства філаматаў, а ў другім, філарэтаў, узначаліў літаратурны саюз праміяністых. На пасяджэннях не толькі абмяркоўваў надзённыя праблемы, чытаў і свае вершы. Філаматы называлі Яна трэцім паэтам — пасля Адама Міцкевіча і Тамаша Яна. Любілі яго за вяслы характар. Для ўсіх сходак і вечарынак пісаў і адпаведныя вершы. У асноўным карыстаўся польскай мовай, але не забываў і пра беларускую. З-пад яго піра з'яўляліся і тэксты песень.

Да матчынай мовы звярнуўся і вясной 1819 года. 19 сакавіка філаматская моладзь рыхтавалася адзначыць дзень нараджэння двух Юзафаў — Яжоўскага і Кавалеўскага. Загадаў падрыхтаваў драматычную сцэнку «Яжовыя імяніны», дзейнымі асобамі якой былі цівун, воіт, Мікіта. Спявалі два хоры — з юнакоў і дзяўчат. Яго нязменны кампазітар Тамаш Зан не толькі музыку напісаў, але і выступіў ад імя аўтара.

Сябры ўсталялі цнатлівасць імянінікаў. Пасмеіваліся з іх нерашучасці ў адносінах з дзяўчатамі. Не абышлі і пытанне, якое хваліла ўсіх, хто сабраўся. Па документах з'яўляліся паліякамі, у сапраўднасці — апаліячанымі беларусамі. Балюча ўспрымалі заняўбанасць беларускай мовы.

На гэтым Ян Чачот засяродзіў увагу і ў драматычнай сцэны. Калі пасля выступлення хароў воіт запытаўся: «Што ж маўчыце? Ці вам се ўжо песні ўрвала, // Ці вы іх так складзіце ўмеце мала?», адзін з юнакоў адказаў:

*Не, бацька, у нас песні, колька рыб у Нёмні,
Але не тое, мілы галубчыку, помні,
Што мы па-рускі пеем, а нашы панове
Па-польскі ўсё гавораць; кепска нашай мове!..*

Яну Чачоту падалі вялікі збан пітнага мёду. Ён зрабіў адзін глыток, другі. У галаве стала хмельна. Не столькі ад пітва, колькі ад радасці, што яго творчасць блізка сябрам. Філаматы яго інакш як сваім «песняром», «дударом» не называлі. Ён найбольш падабаліся яго песні на ўзор народных. Асабліва «Да пакіньце горла драць», якой віталі ў дзень нараджэння філамата Дзіянзія Хлявінскага. Але гучала яна і на ўгодках іншых Янавых сяброў. У скарачаным варыянце тэкст яе выконваўся і на народна-дэнс Францішка Малеўскага:

*Да пакіньце горла драць,
Да пакіньце, братцы, спяваць!
Да клікнейма адно раз:
Будзь здароў наш Ярош!
Благаславі яго Спас!..*

Ярошам сябры часам называлі Францішка, сына рэктара Віленскага ўніверсітэта Сымона Малеўскага. Ян, як і ўсе, быў закаханы ў сястру Францішка Зосю. Хоць Зося не адказвала яму ўзаемнасцю, каханне да яе пранёс праз жыццё. Нязменна пры ім знаходзіўся кавалчак паперы ў выглядзе канверта з прымацаванай пасмачкай залацістых валасоў каханай. І канверт, і валасы захаваліся. Гэты рэдкі экспанат знаходзіцца ў Літаратурным музеі імя Адама Міцкевіча ў Варшаве.

Песня «Да пакіньце горла драць» набыла вялікую вядомасць. Неяк па дарозе ў Вільню Тамаш Зан заначаваў у заезджым доме ў Канвельшых. Сярод ночы пачуў знаёмныя словы. Гэта ў зваротным напрамку ехалі Адам Міцкевіч і Ян Чачот. Яны паспяшаліся зрабіць яму прыемнае. Ён таксама любіў з рознай нагодой вітаць сяброў па-беларуску. На жаль, з гэтых імпрывізацый захавалася ўсяго адна. Аднойчы не паспеў Адам Міцкевіч абтрэсці снег на парозе дома, дзе сябры яго зачалакіся, як Ян гучна прадэкламаваў:

*Едзе міленькі Адам,
Глядзецце, а онь, а онь,
Ды ён харашэнькі сам,
Пад нём — вараненькі конь.
Золатам пояс зязе,
Аж ад блеску снег тае,
На шапці сіні баран, —
Хто бы думаў, што ён пан!
Так адзет харашэнька,
Едзе, едзе барздзенька.*

У задумках Яна Чачота быў цыкл гістарычных песень. У лісце да Адама Міцкевіча ад 3 красавіка 1823 года ён прызнаваўся: «Думаю паспрабаваць пісаць пра Вітаўта, Альгерда, Кейстуга і іншых. [...] Добра было б, каб гэтыя творы не толькі можна было чытаць, але і спяваць. Яны маглі б выклікаць тады большы эффект». Але праз нейкія паўгода сярод студэнтаў пачаліся арышты. Стала не да таго, каб пісаць гісторыю новае. Зберачы б тое, што ўжо ёсць. Рукапісны зборнік «Песенькі і іншыя вершы» перадаў на захоўванне сваёй каханай.

Зняволіў яго 10 кастрычніка 1823 года. Абвінавачвалі ў папулярызаванні сярод студэнцтва звестак па гісторыі. Апраўдвалі не стаў: «Думака магла занесці зрэдку ў даўнейшыя часы, прыёмна было прыгадаць родную мову». Прысуд аб'явілі праз год. Паўгода адбываў пакаранне

ў крэпасці Кізіл. Пасля дазволілі выехаць ва Уфу. Праз тры гады ўладкаваўся канцылярарыстам у бюро мясцовага губернатара. З Уфы перавялі ў Цвер, пасля ў Таржок.

Яшчэ ў турме спецыяльна для Зосі пісаў вершы на матывы беларускіх народных песень. Часам па некалькі ў дзень — усяго больш за сто твораў. У Таржку ўзяўся за «Зосіны песні», а гэта 36 вершаў. Каханне да яе не аддзяляў ад любові да Радзімы:

*Толькі Айчына і Зося —
Сёння мне ўцехаі адзінай,
Сёння мне ўцехаі адзінай,
Жалю і смутку прычынай.*

*Хто ж за любоў, за каханне
Даў мне пакуты такія?
Ваішай я рады чакаю
Добрыя сэрцы людскія.*

*Я панясу да магілы
Любасць да краю і Зося,
Хоць мне любоў гэта ў сэрцы
Столькі няшчасціў прыносіць.*

На радзіму вярнуўся толькі ў 1833 годзе. У Лепелі ўладкаваўся ў дзяржэцкую Бярэзінскага канала. За добра-сумленную службу атрымаў чын губернскага сакратара. Кепска, што падводзіла здароўе. А так хацелася займацца фальклорам, вярнуцца на Наваградчыну. Аднак улады не дазвалі. Паліцэйскі нагляд знялі толькі пасля таго, як дазволілі адступіць. Пра яго нарэшце ўспомніў граф Адам Храптовіч, які некалі апекаваў філаматаў. Запрасіў у маёнтак Шчорсы для працы ў сваёй багатай бібліятэцы.

Пасля яго смерці жыў у сяброў у вёсках Бортнікі, Вольная і Далматаўшчына на Наваградчыне. Збор фальклору стаў мэтай далейшага жыцця. Будучы чалавекам кампанейскім, лёгка і хутка знаходзіў кантакта з сялянамі. З 1837 да 1846 года выдаў шэсць зборнікаў беларускіх народных песень. Гэта ўнікальны збор фальклору з ажно 1000 твораў. Як у перакладзе на польскую мову, так і ў арыгінале. А яшчэ прыказкі, прымаўкі. Склаў і слоўнік беларускай мовы з 200 слоў, які папаўняў новымі запісамі.

У шостай кнізе «Сялянскія песні з-над Дзвіны» змясціў і свой верш «Да мілых мужычкоў»:

*Ды і я вам памажу
Песеньку сляваці.
Ды і я ж між вамі ўзрос
Пры бацьку і маці.*

*І мне Бог на свеце даў
Гора гаравачі.
Штобы лепш я вас любіў
І ўмеў спагадаці.*

Скарэстаўся магчымаасцю лішні раз нагадаць, наколькі фальклор — дзівосны духоўны скарб:

*Ой, што ж вы напелі тут,
Ды якога дзіва!
Шкода, што на голас ваіш
Старонка драмліва.*

Напісаў лібрэта апэраты «Малгажата з Зембаціна», кнігі «Аповесці для маладых дзяўчат» і «Некаторыя заўвагі, якія асабліва тычацца стылю трэціх песні «Анафеляс» з «Вітаўтавых баёў» Юзафа Крашэўскага. Паводле паданняў, Анафеляс — непрыступная гара вечнасці, што нібыта знаходзілася каля Крэтыні, аднаго са старажытных гарадоў Жамойці. На гэтую гару імкнуліся душы памерлых. Чым чалавек быў багацейшым, тым цяжэй яму было на яе ўзійці. Зямныя набыткі абцяжарвалі шлях угору. Бядняк жа ўзятаў, як тое пёрка. На вяршыні гары — боская істота, якая чыніла праведны суд над памерлым. У залежнасці ад зямных паводзін ці ўзнагароджвала іх, ці асуджала на вечнае пакаянне. Разглядаючы гэты твор Юзафа Крашэўскага, Ян Чачот засведчыў сабе і як літаратуразнаўца.

Здароўе крытычна пагоршылася. Паехаў лячыцца ў Друскенікі. Але ўрачы аказаліся бяссільнымі. 23 жніўня 1847 года развітаўся з зямным жыццём. Вечны спакой знайшоў у вёсцы Ротніца. Сябры пахавалі яго каля мясцовага касцёла.

Слушна сказаў пра Яна Чачота адзін з найбольш дасведчаных даследчыцаў яго творчасці Кастусь Цвірка, засведчыўшы, што гэта «вельмі прывабны вобраз нашага першага сапраўднага паэта, чалавека высокай культуры, які ведаў многія еўрапейскія мовы [...], які да канца сваіх дзён заставаўся верны сваёй беларускаму народу, яго культуры і мове. Усе творы Яна Чачота — сапраўдны беларускія і сваім пафасам, і сваімі праблемамі [...]. Яны самі па сабе яскрава гавораць нам, што Ян Чачот — сапраўдны беларускі нацыянальны паэт, творчасць якога павінен ведаць кожны культурны грамадзянін Беларусі».

Калі сапраўды існавала боская істота, якая чыніла суд на гары Анафеляс, яна, безумоўна, ставіла яго ў прыклад іншым. Красамоўны і такі момант: выдавецкі праект «Беларускі кнігазбор» распачаўся ў 1996 годзе менавіта «Выбранымі творами» Яна Чачота.

Этымалагічныя эцюды*

3 кнігі «След самаеда»

Волаба, Обаль, Глыбокае

Волаба — возера ў Расонскім раёне, злучана шырокай і глыбокай пратокай з возерам Сінша;

Лубары — возера ў Карэліі, з усходняга боку ўпадае кароткая пратока, сцёк — таксама пратока;

Лобна — возера на Пскоўшчыне, у Нарвжэйскім раёне, праточнае; Лубанс (Лубана, Лубань) — самае вялікае возера ў Латвіі, неглыбокае і праточнае, у яго ўпадае некалькі рэчак і ручаёў, выцякае рака Айвікстэ (латыш. *Aiviekste*); Обаль — возера ў Гародзькім раёне, праз яго працякае рака Обаль... Што аб'ядноўвае ўсе гэтыя азёры, дык тое, што яны праточныя, што аб'ядноўвае іх найменні, дык тое, што ў іх прысутнічае 'праточнае возера', *luobbal* на саамскай.

Саамы (ці яшчэ лапары, лапландцы) жывуць у Нарвегіі, Швецыі, Фінляндыі, Расіі, іх мова распадобная настолькі, што жыхары адных рэгіёнаў могуць не разумець жыхароў другіх. «Тут што ні рака, што ні лагчына, — асобны дыялект, — значае прафесар Д. Бубрых. — [...] На адлегласці ўжо некалькі сотняў кіламетраў магчымаць узаемаразумення цалкам знікае, а цягнуцца саамская мова больш чым на сотні кіламетраў [...] Самі саамы сваіх моў не лічаць».

Усяго вылучаецца дзевяць жывых моў, шэсць з іх мае свае граматыкі. Пры такой моўнай разнабяржасці няпроста знаходзіць і вытлумачаць тапонімы, якія яны пакінулі, а яны іх пакінулі не адно на тым паску зямлі, дзе цяпер знаходзяцца, але і на тэрыторыі, дзе цяпер не знаходзяцца, у Беларусі таксама, і ў беларускай мове таксама. Так, беларуская фразема 'дазвання' мае саамскі суднападзёк *do zvannia*, а само слова *zvannia* азначае найменшую колькасць чаго-небудзь, каліва, кропельку, драбок.

З *luobbal* суднападзёк ненецкае *халбуі то* — 'прадагвавага, выцягнуае возера'.

Падазраю, што пад асвоенымі і зразумелымі для слыху азёрнымі найменнямі 'Глыба', 'Глуба', 'Глыбокае', 'Глубля', 'Глубелька', 'Глубачка', 'Глубочына', 'Галбея' ды 'Галубінае' ўтойваецца тое самае *luobbal* ці *халбуі то*. І не адно пад імі.

Святое

Святое — азёраў з такім найменнем на Беларусі шмат, надзіва шмат, больш чым якіх іншых (больш адно хіба з найменнямі Белае ды Чорнае, значэнне якіх узнікла не ад іх колеру альбо не наўпрост ад іх колеру). Сустрэкаюцца яны на Віцебшчыне — у Верхнядзвінскім раёне, у Лепельскім, Аршанскім, Полацкім, Чашніцкім, Расонскім; на Магілёўшчыне — у Магілёўскім раёне, у Касцюковіцкім, Мсціслаўскім, Слаўгарадскім, Хоцімскім, Бялыніцкім; на Гомельшчыне — у Мазырскім раёне, у Рэчыцкім, Рагачоўскім, Чачэрскім, Шклоўскім; на Міншчыне — у Салігорскім раёне, на Гарадзеншчыне — у Навагрудскім раёне.

Шмат азёраў з такім найменнем і ў Расіі, і ва Украіне.

Што такое 'святое', вядома ўсім. Але што такое 'святое' ў дачыненні да ўлічаных і не ўлічаных тут азёраў — пытанне, і пытанне найперш таму, што само слова занадта пазнавальнае, нібы сваім найменнем азёры займелі яго літаральна ўчора ці пазайчора і займелі ад цяперашніх жыхароў гэтых абласцей і раёнаў. У гідронімаў даўняе паходжанне, гэта

старажытны (і нават самы старажытны пласт) усякай мовы, цяперашняя назва выніковая, але, выніковая, яна толькі зыходная падстава, каб наблізіцца да першапачатку і працягтаць тое, што ўтойваецца за ім. За ім утойваецца след самаеда.

Святое — возера сталася 'святым', калі найменне перанялося, а значэнне страцілася, а да таго яно было *Свята' то: то* — возера, *Свята'* — нельмы (назоўнік у родным склоне), — возерам,

на славацкай, на чэшскай *komár*, на македонскай *комарец*, на сербскай *комарац*, на харвацкай *komaras*, на праславянскай *komarъ*.

Што азначае само слова 'камар' — мовазнаўцы вылучаюць версіі, асноўныя дзве. Паводле адной, у яго тая самая аснова, што і ў слова *'чмель'* (суднападзёк літоўскае *kataniė*, латышкае *katene*, ст.-прускае *katun*, а таксама, магчыма, нямецкае *Hummel*), і яе значэнне 'зумкаць, зыкаць, гудзец': камар называецца камаром, бо, маўляў, летучы, зумкае-зыкае. Паводле другой, слова 'камар' суднападзёк з праславянскай *комъ*, а гэта 'лубок, рой, камяк, камлыга, грудзі', і беларуская фразема 'камары мак таўкуць' дадаецца да гэтай версіі.

Простае забытае ў складаным, і параўноўваць камара з чмалём, бо абое зумкаюць, узор лінгвістычнай мударэлістасці. Чым жыўца камар — крывёй: гэта нектарам, чым жыўца камар — крывёй: гэта яго галоўная адмеціна і ўласцівасць, і атэставацца тут, напэўна, ён меўся б па ёй. Па ёй ён і атэстуецца.

На нгансанскай мове кроў *кам*, на ненецкай *хэм'*, на сьлякупскай *кэм*, на камасінскай *кхэм* — і 'камар' ад іх і з імі. Фармант *-ар*, прысутны ў слове, гэта абмежавальна-менаўіты суфікс: так, займеннік *хібья* ('хто'), да якога дадаецца гэты суфікс, становіцца субстантывам *хібьяри* (што на ненецкай мове чалавек).

Калі ўжо знаходзіць у індаеўрапейскіх мовах слова, што мае дачыненне да 'камара', дык гэта найперш грэчаскае *haima* — кроў.

Свіцязь

Ну, а возера Свіцязь, што ў Навагрудскім раёне? Ну, а возера Свіцязь, што ў Шацкім раёне Валыні? А возера Свіцязь, што пад Нясвіжам? Яны таксама *святныя*, і нават у квадраце. У іх найменні закардазіравана не проста *Свята' то*, а, хутчэй за ўсё, *Святита то* — возера, змястоўнае нельмай, возера, багатае

На ненецкай мове гэты пасак і пасачак называецца *сё: сё* — горла, пратока, рэчка, што выцякае з возера. Пратока нельмавага возера па-ненцку называлася б *Святита то' сё*, але ўсё ж такі не ёй належыць апошняе слова ў тварэнні назвы знакамітага гідроніма.

Вось жа, на нельму не толькі палявалі, але яе і ахоўвалі, стваралі рэзервацыі, у якіх яна існавала. Для гэтага на рэчцы, возеры ці пратоцы ставілі езы — плечыныя, звычайна з лазы, запоры, запруды, перагародкі, якія не выпускалі яе з адведзенага ёй вадаёма, а калі выпускалі, дык у нерат. Якія вадаёмы былі найбольш прыдатныя для таго, каб стацца такімі рэзервацыямі? Калі рэкі — найперш невялікія, з нешырокім рэчышчам, калі азёры — таксама малыя і скрозь даступныя, калі пратокі — бадай усе. На ненецкай мове словазлучэнне 'перагародзіць рэчку езам' азначаецца роднаснымі лексэмамі *юньз' і юсь*, аддзяслюўныя імёны ад іх таксама імі, сам жа *ез* суднападзёк з ненецкім словам *ес'*, а гэта 'пастка, схоп, лоўня'.

Яшчэ раз аднаходзячы найменне, дзе *ез* набывае вызначальны статус і сваёй прысутнасцю як бы прысвойвае вадаём, паказвае, што ён асвоены і прыналежны, атрымлівае словазлучэнне *Святита то' ес'* альбо *Святита то' юньз'*, а ў скарачана-адаптавальнай форме *Святита ес'* альбо *Святита юзь'* ('Ез возера, багатага на нельму'), з якога, выяўляючы свае фанетыка-марфалагічныя мажлівасці, і вынавалася найменне *Свіцязь*.

Бяда

Святое, святоўнае на ненецкай мове *хэбидя*. Але святоўнае для самаедаў не было ці не конча было гэтакім для тых людзей, што пасяліліся ўслед за імі на асвоеных імі тэрыторыях, пасяліліся разам са сваімі звычаямі, культурай і мовай. Але само слова прынялося і асімілявалася і падае аб сабе знак у назве чвэрцітага наранчанскага возера Бяда. Чым жа святоўнае гэтае возера і чаму менавіта яно займела такую атэстасцю?

Прыметнікам *хэбидя* атэстоўваліся не толькі месцы, але і жывыя істоты. Так, другім, ускусным імем мядзведзя было *хэбидя*. Не выключана, што яно, гэтае самадзійскае слова, прычынілася і да ўтварэння наймення *лебедзь*. Па-ненцку лебедзь *хохорэй*. Калі вытлумачаць яго этымалогію, то, пэўна, атрымаем словазлучэнне, якое складаецца з лексэмы *хо* (бязоза) і лексэмы *харё* (журавель). Добра, але пры чым тут бяроза? А пры тым, што яна баяла, і семантыка самадзійскага наймення *хохорэй* жака, што гэта белы журавель. Да азначэння *белы* мы яшчэ вернемся, а цяпер ад лебедзя прайройдзем да рыбы. У самадзійскай сусвецце рыбы дзяліліся на своеасоблівыя касты ці катэгорыі, і сярод іх былі тыя, на якія накладалася азначэнне *хэбидя* — святоўныя. Гэта, які даводзіць знаўца самадзійскіх моў Наталія

Возера Свіцязь.

Цярэшчанка, шчуцак, мянтуз, асыяцёр, і ад таго, што яны вадзіліся ў ім, возера Бяда, хутчэй за ўсё, і займела сваё найменне.

Апроч названых рыбін былі яшчэ рыбіны, што мелі светлую луску і атэстоўваліся як сапраўдныя, праўдзівыя. *Святита* (нельма) таксама сярод іх, і ў тым, што тут і там сустрэкаюцца азёры з найменнем *Светлае*, пэўна, вінавата і яна, а ў тым, што возера Святое мае такое найменне, магчыма, вінавата не адно яна, але і другія *светлыя* рыбіны.

Алесь РАЗАНАЎ
Працяг будзе

Возера Волаба.

у якім водзіцца нельма. Адсюль *святиньз* 'лавіць нельму', *святницъ* 'быць багатым на нельму', *святита* 'багаты на нельму'. У гукавой сістэме моў, дзе слова 'святое' ў надзённым ужытку, дзве першапачатковыя лексэмы сцягнуліся ў адну, і само слова зазнала кантамінацыю — займела знаёмае і да таго ж культавае значэнне.

Ёсць азёры, у этымалогіі якіх таксама прысутнічаюць найменні рыб, але найменне нельмы сярод іх відавочна вылучаецца, і вылучаецца па той прастай прычыне, што і сама нельма вылучаецца сярод астатніх гутэйшых рыбін. Вадазіла ся яна ў возеры — і возера набывала вагу і перавагу. Вось яе кароткая характарыстыка, вылісаная з Вікіпедыі.

Нельма — паўпрахадная або прэснаводная рыба сямейства ласосевых, падвід беларыбіцы. Яе не беспадстаўна ўважаюць за самую буйную прадстаўніцу гэтага сямейства, бо даўжыня рыбіны нярэдка перасягае 1 м, а вага часам дасягае паловы цэнтнера. Нагульваецца ў апрэсных марскіх дзялянках і ў нізоўях рэк, на нераст падымаецца ў вярхоўі рэк, а ў некаторых азёрах бытуе стала і калі нерасціцца, то ў прытоках. Па сваіх выдатнасцях з ёю раўняецца адно тайменне, рыбіна з гэтага ж сямейства, якая бытуе ў рэках і праточных сцюдзёнаводных азёрах і не заплывае ў мора, ды яшчэ сёмга.

Магчыма, найменне *святита* пэўным чынам распаўсюджвалася і на іх. У палігледніковы перыяд нельма заплывала далёка ўглыб кантынента — і заплывала і ў іншыя, падобныя на *Святое* і ўсё ж марфалагічна адрозныя па найменні, азёры — у Свяцэ і ў Свяцкае, у Свяцця і ў Святаўскае, у Дрысвяты і ў Свядава, у Асвятя і ў Прасвятя і далей — у Світа, у Світка, у Свацце. А таксама і ў рэкі: так, патаномімі Свяцця, Свянцця, Свячанка, а таксама літоўскія гідронімы *Sventoji, Sventupė, Sventupis, Sventas* сведчаць пра гэта.

Камар

Што такое камар, ведае кожны.

На беларускай мове *камар*, на рускай, на ўкраінскай, на балгарскай *комар*, на польскай, на ніжнежужыцкай, на славенскай *komar*, на верхнежужыцкай *komor*,

Возера Свіцязь.

на нельму. Што да з'яднанаі са словам лексэмы *зь*, то гэта, хутчэй за ўсё, не эпітэза, якая не мае свайго значэння і даспаўняецца да асновы слова самім вымаўленнем і дзеля самога вымаўлення, а сэнсавая лексэма, лексэма са зместам. Якім? На тое, што гідронім *Святита то* трансфармаваўся ў *Свіцязь* менавіта так, паўплывала тая асвабавленасць, што ні ў адно, ні ў другое возера не ўпадае ніякі самаістотны вадасцёк, а высьмыкаецца з аднаго возера пасачак рэчкі, з другога пасачак пратокі, а з трэцяга, сілкаванага некалькімі ручаямі, пасак ракі Уша.

Тэатральныя ўражанні

Спачатку думала, што смяюся, а гэта аказаліся слёзы

Спектакль «Мудрамер», РТБД

Рэжысёр спектакля «Мудрамер» уразіў мяне шчырасцю і праўдзівасцю. Часта пастаноўшчыкі завуліравана гавораць аб праблемах. А ў спектаклі «Мудрамер» усё настолькі празрыста!

Самыя цёплыя пачуцці ўзніклі ў дачыненні да ігры народнай артысткі Беларусі Таццяны Мархель. У яе гераіні паўсотні нашчадкаў, але ні ў кога няма на яе часу. І бабуля прыходзіць у Міністэрства ўзгадненняў, каб ёй дазволілі загазаць сабе дамавіну. Нават міністр-бюракрат быў уражаны сітуацыяй і адразу ж узяўся тэлефанаваць сваёй маці, якая спачатку сына нават не пазнала. У гэты момант у глядзельнай зале хтосьці ўголас заплакаў.

Дзіяна ШАЙТАНАВА

Сцэна са спектакля «Мудрамер».

Увагу прыцягвае афармленне сцэны: імправізаваны кабінет міністра акружаны смеццем. У кабінце — дываны, пячаткі, ручкі з залагымі пер'ямі, а наўкол — бруд. Гэта своеасабліва метафара: смецце і бязладдзе, але ніхто гэтага не заўважае. Не бачыць людзі праблем — ні экалагічных, ні сацыяльных. Мы забыліся пра тое, што сапраўды важна.

Ганна РОВІНА

Першы раз у оперы

Спектакль «Карміна Бурана», Вялікі тэатр Беларусі

Музыка, нібы густы мёд, лілася дзесьці з-пад балкона, і мільёны мурашак бегалі па маёй спіне. Галасы хору і гукі аркестра адсылалі кудысьці ў іншае вымярэнне. Мне здалася, атмасфера на сцэне нібы сышла з Дантавага «Пекла». А ў час сольнага выканання Алены Шведавай я мімавольна затрымлівала дыханне, баючыся штосьці ўпусціць, — гэтак моцна ўздзейнічалі музыка і чароўны голас. Словы, што лёталі над сцэнай, былі на латыні, але я разумела, пра што спявае хор, што хвалюе герояў. І ў залежнасці ад інтанацыі выканаўцаў мне рабілася самотна ці весела, сорамна ці балюча.

Паліна НЯДЗВЕЦКАЯ

Сцэна са спектакля «Карміна Бурана».

Урокі Купалы

Спектакль-чытанне «Сны аб Беларусі»,
Тэатр юнага глядача

Глядач чакае дзеянне, дэкарацыі, сюжэт, але гэтага... няма. Спектакль выглядае хутчэй як рэпетыцыя. Нешта наводзіць на думку, што галоўнае сёння адбываецца не на сцэне, а ў глядзельнай зале, і ўсе мы непасрэдна прымаем у гэтым удзел, і перад намі зусім не акцёры — проста людзі, якія чытаюць вершы Янкі Купалы.

Сцэна са спектакля-чытання «Сны аб Беларусі».

Атрымаўся сход аднадумцаў. Адзінае пытанне, што круціцца ў галаве пасля: «Чым быць хочаш?». Адказ відавочны.

Дамініка ПУТЫРСКАЯ

Працягласць спектакля — 45 хвілін, усяго 45, столькі доўжыцца ўрок у школе. Магчыма, гэтыя хвіліны сапраўды стануць урокам для дасведчанага глядача. Калісьці сам Янка Купала вынес урок, зрабіў важныя для сябе высновы з жыцця і лёсаў беларусаў. Спектакль цікавы менавіта тым, што глядач бачыць мноства персанажаў, назірае за рознымі сітуацыямі, якія быццам і не звязаны паміж сабою, але ствараюць адзінае цэлае.

Арына ПАПОВА

Расказваць казку лёгка, а каб пражыць казачна — думаць трэба

Спектакль «Шамаціла», Тэатр юнага глядача

Сцэна са спектакля «Шамаціла».

Падчас гэтага спектакля ваша сумленне пройдзе праверку. І добра, калі вынікі вас задаволяць, інакш цяжка разважаць аб забяспечанні. Пасля прагляду вам захочацца папрасіць прабачэння ў бацькоў, патэлефанаваць маме, з якой даўно не размаўлялі, вы адчуеце патрэбу кампенсаваць блізкаму ласку, якую не аддалі раней. Пасля спектакля вы пачынаеце цаніць тое, што ў вас ёсць, і будзеце ўдзячныя за тое, што калісьці было.

Пастаноўка поўная сімвалаў. Яна пачынаецца з цікання гадзінніка, якое нагадвае, што ў жыцці ўсё хутка заканчваецца і ўсё мае свой тэрмін. Няўмоўны канец жыцця сімвалізуе і клубок, які паціху размотваецца, а потым ніткі пераблытаюцца і рвуцца.

Ангеліна ГАЛУБОВІЧ

Старая хата. Дзед і баба, такія ж старыя, як гэтыя сцены. Ціхая няспешная размова зрэдку перарываецца жартоўнай лаянкай. Здаецца, сялянская ідылія. Усе зменіцца са з'яўленнем Шамацілы — ці то чалавека, ці то духа. У выкананні Веры Кавалеравай гэты дзіўны дамавік падаецца такім сапраўдным, што раптоўна пачынаеш заўважаць таямнічы супадзенні ва ўласным доме і размаўляць са сваім Шамацілам. Гэты персанаж — філосаф і рэзанёр і, нягледзячы на дзіцячыя паводзіны, падштурхоўвае герояў да правільных рашэнняў, а глядачоў — да разважанняў над вялікімі праблемамі жыцця. Чым жыць — марай ці жорсткай рэчаіснасцю? Ці ўсе людзі вакол вартыя любові? А самі мы вартыя? Ці бывае хлусня дзеля ўратавання? Столькі пытанняў, што і сам Шамаціла на трохсотым годзе жыцця адказаць не зможа.

Ганна РОВІНА

першакурснікаў журфака — 2021

Сюр і сцёб, але Мальер бы ўхваліў

**Спектакль «Тарцюф»,
Рэспубліканскі тэатр лялек**

У тэатра лялек ёсць неверагодны шарм і ўнікальныя магчымасці. Сядзячы ў зале, я адчувала, як кайфуець актёры-ляльчнікі ад сваёй працы, хаця іграюць спектакль можа соты раз. У «Тарцюфе» на сцэне дзейнічаюць усе разам — лялькі, людзі, дэкарацыі. Нават прачытаўшы п'есу, ты ўсё роўна да канца не ведаеш, што будзе далей!
Анастасія ЦЕБС

Я ўпершыню была на спектаклі для дарослых у тэатры лялек. Мне вельмі спадабаўся дызайн лялек. Выцягнутыя формы, дзівакаватыя твары, асобныя часткі целаў (рукі, напрыклад), якія жывуць сваім жыццём, — усё гэта стварае індывідуальныя, харызматычныя вобразы.

Камедыя Мальера на сцэне тэатра лялек нават прымножылася сэнсава — абзавялася спасылкамі на сучаснасць, і ніхто з глядачоў не баяўся шчыра смяяцца.
Алена МАЧАЛАВА

Мяне ўразіла шматаблічча лялек у «Тарцюфе». Служанка Дарына прадстаўлена, напрыклад, дзвюма лялькамі: звычайная па памеры побач з іншымі персанажамі, яна раптам становіцца сваёй міні-версіяй побач з гаспадаром дома Аргонам. Вылучаецца ляльчаная інтэрпрэтацыя Тарцюфа: на твары найперш заўважны зубы. Ён майстар заважваць зубы і вось-вось учэпіцца імі ж у маёмасць Аргона.
Ксенія ПЯТРОЎСКАЯ

Фота з сайта rbb.by.

Сцэна са спектакля «Кар'ера доктара Рауса».

абсалютна новае зерне патрыятызму, яшчэ больш падкрэслілі важнасць беларускага як нацыі. Для сябе вырашыла: трэба часцей размаўляць па-беларуску.
Варвара НЕСЦЯРЭЎСКАЯ

Тры жанчыны — адзін лёс

Спектакль «Тры Жызэльі», РТБД

Памятаю, як перахапіла дух у той момант, калі на сцэне вытанчаная Францыя змянілася на такую знаёмую Беларусь. Няўжо гэта мы? Можа, нас не навучылі любіць ці ў нас няма гэтага ў крыві? Я ўсяго 18 гадоў жыву на свеце, таму тэма падаецца актуальнай.

Мне як чалавеку, схільнаму насіць ружовыя акулеры, было балюча раптам усвядоміць, што не заўсёды ўсё заканчваецца як у казцы. Можа, жыццё чалавека поўнаасцю падуладна лёсу і нам застаецца толькі назіраць? Як твой каханы гіне ад удару токама, бачыць вочы бацькоў і ведаць, што гэта апошні раз, наведваць мужа ў турме? А можа, менавіта ў гэтым сэнс — калекцыяніраваць моманты? Была ж у галоўнай гераіні магчымасць вярнуцца ў Францыю...

Калі я выйшла з глядзельнай залы, сказала сабе адну важную рэч: «Даша, не бойся нічога! У цябе занадта мала часу для гэтага». Мы часта баямся зрабіць першы крок...
Дар'я ДРОЗД

Сцэна падзелена на тры часавыя прасторы. Бліжэй да глядачоў — Францыя пачатку 1940-х. Пасярэдзіне — беларуская вёска Карзуны 1957 года. У глыбіні сцэны — тая ж вёска ў 1999-м. Дзеянне пераходзіць з адной прасторы ў іншую. Прадстаўляюцца такім чынам адразу тры спектаклі.

То мы бачым старую Жызэль, якая амаль без акцэнта размаўляе па тэлефоне. А вось перад намі ўжо маладзенькая Жызэль — уся ў белым.

Лёс мяняе яе неверагодна. Але дзіўна: як лёгка танцуюць усе тры Жызэльі. І мараць, і вераць, і любяць.
Вікторыя РЫХТЭРС

Гэтая гісторыя падаецца зусім проста і зразумелай. Але так цікава назіраць за галоўнай гераіняй, як яна пачувае сябе ў розных эпохах, як духоўна расце. Адначасова баяліва і моцная атрымалася «летняя» Жызэль у Людмілы Сідаркевіч. Зачапіла лёгкая і жывая ігра Гражыны Быкавай, якой вельмі пасуе роля вясенняй гераіні. І, вядома, крануў вобраз сталай Жызэльі ў выкананні Галіны Чарнабаевай.

У спектаклі галоўнае — дыялогі і маналогі артыстаў. Акцэнт рэжысёр робіць на гісторыі і чалавеку ўнутры яе. Парадокс: змяняецца ўсё — час, улада, палітыка, а Жызэль застаецца гэткай ж: высокая, годная, моцная, разам з тым пачуццёвая, ранімая. Жызэль непераможная...
Кірыл ДЗМІТРУК

Фота з сайта rbb.by.

Сцэна са спектакля «Тры Жызэльі».

Ад рэалістычнасці і суровасці момантаў кідала ў дрыжкі. І ў гэтым вялікая заслуга актёраў. Страх, агрэсія, адданасць, любоў да жыцця і юнацкая легкадушнасць — кожны з актёраў, нават тыя, хто выконваў ролі другога плана, сыграў у спектаклі так, што глядачы паспелі прасякнуцца да іх: да каго — нянавісцю, да каго — разуменнем і спачуваннем.
Варвара НЕСЦЯРЭЎСКАЯ
Падрыхтавала Таццяна ПРАНОВІЧ

Фота з сайта puppet-minsk.com.

Сцэна са спектакля «Тарцюф».

«Тарцюф» Аляксея Ляляўскага — прадукт асаблівы і можа камусьці не спадабацца. Ён не такі прыкра-салодкі, як зефір, аднак і не такі горкі, як рэдзька. Хутчэй спектакль нагадвае чырвоны яблык, спелы і прыгожы звонку, а як пакаштуеш — пікантна кіславаты. Смачна!
Яўгенія ЛЮБІНА

Дзякуючы інтанацыям актёраў персанажы, якія не выклікалі ў мяне асаблівых эмоцый, калі чытала твор Мальера, пачалі іграць новымі фарбамі. Крыклівая пані Пярнэль выклікала такое раздражненне, што хацелася, каб яна хутчэй сышла. Шапаяльвы Валер відавочна не вылучаецца мужнасцю. Рэзанёр Клеант задумлена курыць і невыразна спрабуе штосьці давесці Аргону, які яго зусім не слухае. Агідны голас Тарцюфа чучэ і так прыкра, а ён яшчэ суправаджаецца роханнем.

Праблема крывадушша застаецца актуальнай і сёння, і мы сутыкаемся з тарцюфамі ўсё часцей.
Марыя АСМАЛОЎСКАЯ

Герой не свайго часу

Спектакль «Кар'ера доктара Рауса», РТБД

Простая сцэна, некалькі металічных канструкцый, чырвоныя лічбы пад столлю. 1523 год. А вы ўпэўнены? Планшэт, электронная ўказка, іншыя атрыбуты сучаснага офіса. Малады Францыск Скарына спрабуе захапіць сваёй прапановай уладальніка друкарні Віктара Бабіча.

Адзін за адным на сцэне з'яўляюцца героі гэтай гісторыі. Але цвік праграмы — Файны хлопчык у галіфе. Персанажы Уладзіслава Ноздрына (Юрчык, Юрген, Індрыжых і г. д.) запамініліся найбольш. Першы раз з'явіліся дрыжкі, калі Юрка, стоячы на краі сцэны, труба выскліўся на глядачоў. А потым было пастаяннае адчуванне дэжавю.

Я ўяўляла сябе на месцы Доктара і не магла зразумець, чаму ўсе «яны» так да яго ставяцца. «Яны» — гэта грамадства. Усе людзі, што залежаць ад шэрасці свайго мыслення і жыццёвай рудзіны. Усе, хто лічыць бескарыслівае жаданне змяніць будучыню базгледзіцай, а шчырае імкненне — смеласцю дурня.
Паліна КАСПЯРОВІЧ

Аўтары ўзнялі тэму самавызначэння беларусаў, якіх героі спектакля называюць ці «рыоскімі», ці падліхваюць да палякаў. Мяне ўразілі філасофскія маналогі Доктара Рауса (Д. Давідовіч). Ён як быццам чакаў ад глядачоў ухвалення сваіх дзеянняў, усталяваўчы нябачны кантакт з публікай.

Увогуле, тэатр развівае мысленне і ўяўленне. Мы самі дабудоўваем у сваёй галаве карцінку, прапускаем праз сябе падзеі на сцэне.
Кірыл ДЗМІТРУК

Ігру актёраў хочацца ацаніць не «веру» Станіслаўскага, а сваім, беларускім «адчуваю». Тры гадзіны майго жыцця, прывечаных Францыску Скарыну, вырацілі

Мінск не спіць

Ва ўнутраным дворыку Мемарыяльнага музея-майстэрні З. І. Азгура ў Мінску пры падтрымцы праекта *Cinemascope* і Асацыяцыі маладых беларускіх кампазітараў праходзіць IX фестываль нямога кіно і жывой музыкі «Кінямо». Як заўсёды, арганізатары падрыхтавалі цікавую і вельмі разнастайную праграму. Стужкі розных жанраў і розных краін аб'яднаны дзвюма агульнымі характарыстыкамі — гордай немаю і вытрыманасцю часам. З запланаваных пяці паказаў чатыры ўжо мінулі, таму спяшаем падзяліцца з вамі ўражаннямі.

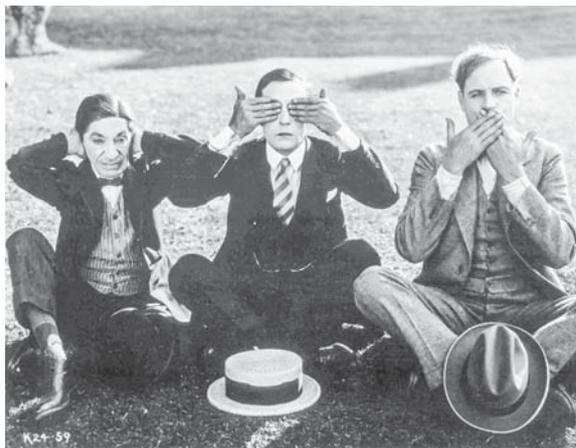
Нямыя фільмы

Афіша мерапрыемства па традыцыі вызначае наперад яго праграму. Сёлетні фестываль стартаваў фільмам «Сем шансаў» вялікага і пераўздызнага амерыканскага рэжысёра, класіка сусветнага кінамаграфіа і легендарнага камедыянта Бастэра Кітана. Абаяльны кадр з трыма галоўнымі героямі, якія, седзячы на траве, паўтараюць кампазіцыю вядомага будыйскага сімвала Сандзару (нічога не чую, нічога не бачу, нічога не скажу), увенчвае сабой афішу і задае танальнасць для ўсяго паказу.

Дарэчы, без коміка Бастэра Кітана, які гуліва звесіў ногі на лагатып мерапрыемства, не абыходзіцца амаль ніводны сезон «Кінямо». Фільм адкрыцця «Сем шансаў» — адзін з найцікавейшых прыкладаў акрабачна-цыркавага кінамаграфіа гэтага віртуознага міма. Сюжэт карціны, які і дадзены пасажа, да камічнага проста: маладому чалавеку на грані банкротства далёкі родзіч пакідае неймаверную грашовую спадчыну... Пакідае, але з адной умовай: спадчыннік павінен быць жанатым. Па ўсіх правілах востра-сюжэтнай драматургіі тэрмін здзелкі заканчваецца ў той жа дзень!

Як кажуць, панеслася! Дзяўчына галоўнага героя, само сабой, упарціцца, незнаёмкі адразу не гараць жаданнем выходзіць замуж, а час прыціскае... Напрыканцы, калі ўвесь горад даведаецца, які выкуп чакае шчаслівую нявесту, велічэзная калона маладых жанчын у шалёным парыве рванецца наўздагон абамлеламу герою. І ўсё гэта — у ліхаманкавым тэмпе дзёрзкага, неканвенцыянальнага кіно першай паловы XX стагоддзя, яшчэ не абцяжаранага фармальнымі канонамі і больш падобнага да стыхійнага балагану.

Такая дураслівая і злёгка інфантальная інтанацыя вызначае большасць фільмаў актуальнай праграмы. Гэта, вядома, ніякім чынам не адбываецца на вартасці карцін. Ад эфектных выбрыкаў французскага авангардыста Рэнэ Клера ў фільмах «Парыж заснуў» і «Антракт» да сюррэалістычных эксперыментаў Луіса Бунюэля ў «Андалускім сабаку»; ад камедыійных паваротаў кітанаўскіх «Сямі шансаў» да абстрактных «дзівацтваў»

Кадр з фільма «Сем шансаў» (1925).

Мана Рэя ў стужцы «Пакіньце мяне ў спакоі» — паўсюль адчуваецца той дзіцячы запал першых кінамаграфістаў, з якім пакараліся імі прасторы маладога мастацтва.

Жывая музыка

Нельга не згадаць, што ўсе кінапаказы суправаджаюцца жывой музыкай, напісанай наўмысна для іх! Толькі ўявіце, месяцы працы, адна- або дзвюхгадзінныя партытуры для некалькіх інструментаў — і ўсё дзеля разавога выступлення на пацеху публікі! З аднаго боку, несучасны, непрактычны падыход, які, тым не менш, вельмі падкупляе. А з іншага — чым гэта не метафара самога кіно? Высілка сочень людзей, агромністыя рэсурс і грашовыя сродкі канвертуюцца ў выніку ў паўтары-дзве гадзіны сядзення ў цёмнай зале, у паўтары-дзве гадзіны глядацкага баўлення!

Тут дарэчы будзе ўспомніць гісторыю «амузычвання» нямых кінастужак. Увогуле, нямым фільмам жа заўсёды акампаніравалі музыканты, гэта абавязковая частка любога тагачаснага кінапаказу. Прычым нярэдка бывала так, што адзін і той жа твор у розных кінатэатрах ішоў пад розную музыку. Гэтую вытворчасць спрабавалі маналізаваць: аўтары кінафільмаў пісалі або замаўлялі акампанемент для сваёй карціны. Скажам, славыты Чарлі Чаплін, чалавек-аркестр, для многіх сваіх стужак напісаў і суправаджэнне. Але істотна на сітуацыю яно не паўплывала.

У выніку сёння маем бясконцыя спрэчкі амагараў рэтракінамаграфіа наконт таго, які «саўндтрэк»

Кадр з фільма «Парыж заснуў» (1923).

кананічны, а які больш пасуе той ці іншай карціне. Часам бываюць і адваротныя сітуацыі: спрацаца няма аб чым, бо да фільма не захавалася ніводнай партытуры. У такім выпадку вельмі да месца сучасныя кампазітары з іх ідэямі. Некаторыя стужкі на правах класікі, якая не старэе, увесь час падлягаюць новым музычным інтэрпрэтацыям. Трэба сказаць, карціны з такім статусам годна глядзяцца ў суправаджэнні як арыгінальных гукавых дарожак, так і новапрыдуманых ваарыяцый на тэму.

Музычныя кінапаказы ў дворыку дома па адрасе Азгура, 8 — працяг даўняй традыцыі акампаніравання «ціхіх» фільмаў і спроба яе асучасніць. Да супрацоўніцтва запрошаны кампазітары з Беларусі, Польшчы і Германіі. Заўсёднікі «Кінямо» — выканаўцы *Five-Storey Ensemble* і творцы-складальнікі Віталій Эпаў ды Вольга Падгайска, пастаянныя партнёры фестывалю, — таксама на месцы. Беларускія эксперыментатары ад свету акадэмічнага музіцыравання, яны з вялікай адказнасцю ставяцца да справы пастаноўкі голасу старым кінакарцінам.

У суправаджэнні да фільма «Парыж заснуў» 1923 года артыстамі быў выкарыстаны надзвычай рэдкі электрамузычны інструмент тэрменвокс, амаль равеснік карціны. Пад акампанемент тэрменвокса прайшлі ўсе дваццатыя. Асабліва палюбіўся ён авангарду як найлепшы адпаведнік эпохі, які арганічна спалучае тэхналогію і мастацкі патэнцыял, спараджаючы музыку, што выразна адгукаецца ў сэрцы сучаснага чалавека. Ігра на гэтым

Кадр з фільма «Кабінет доктара Калігары» (1920).

інструменце больш падобна да шаманскага рытуалу заклання добрага надвор'я. Уласна кажучы, выканаўца Арцём Атрашэўскі і займаўся гэтым перад сеансам.

Свежае паветра

Усе кінапаказы адбываюцца пад адкрытым небам ва ўтульнай атмасферы дворыка майстэрні Заіра Азгура. Як абяцаюць арганізатары, летні кінатэатр будзе працаваць і ў дождж, і ў спеку, не зважаючы на пагодныя ўмовы. Тым больш не трэба непакоіцца, калі ў працэсе бярэ ўдзел тэрменвокс. Ва ўмелых руках гэтае прыстасаванне магіяй электрамагнітных хваляў разгоніць любыя хмары. А яшчэ лепш з гэтай задачай спраўляюцца самі фільмы, бо ад іх часта немагчыма адарвацца. Успомнім той жа «Парыж заснуў» рэжысёра Рэнэ Клера...

Фільм адчуваецца як «свежае паветра» (нават на фоне сучаснага кіно), ды і ў месце заштыты матывы бунтарства і асвятляльнага брызу гарэзліваці. Стракатая група герояў раптам адкрывае, што ўсе парызжаны, а, магчыма, і ўсе людзі на планеце, акрамя іх, застылі ў нейкім летаргічным сне. Доўга не думаючы, яны вырашаюць, што для жыцця дастаткова і адно аднаго, і разам пачынаюць пракудзіць і весяліцца. Купанне ў гарадскіх фантанах, дробны і не надта крадзеж, гульні і выпіўка на вяршыні Эйфелевай вежы ды ў шыкоўна абсталяванай каморцы з «Монай Лізай» на сцяне...

«Парыж належаў ім», — даводзіць інтэрцэнтр. Канешне, потым героі ачوماюцца і зразумеюць, што без людзей сумна, і ўсё іх новапрыдбанае багацце не мае сэнсу пры такіх абставінах. Яны пачнуць шукаць спосаб вылучыць свет, раскрываючы прычыну катаклізму і г. д. Але цяпер гэта ўжо няважна. Трапна падабранныя жартаўліва і гуліва інтанацыі, якія распальваюць у грудзях агонь падлеткавай бесклапотнасці, саграваюць лепш, чым плед, абавязковы на падобных *open-air* мерапрыемствах.

Відаць, тое ж самае адчуваюць і наведвальнікі фестывалю, бо, як ні дзіўна, людзі прыходзяць сотнямі (літаральна!). Сярод 250 запланаваных месцаў занята ў сярэднім... Як думаеце, колькі? Ажно трыста! Квітка распрадаюцца задоўга да пачатку ўласнага сеансу, а перад самым кінапаказам да касы выстройваецца чарга ў спадзеве займець які-небудзь вернуты квіточак або некай дамовіцца і купіць праход, каб сядзець хаця б на зямлі. Самае ж уражлівае заключэнне ў цане аднаго месца — за права прысутнічаць трэба аддаць 15 рублёў! Гэта неверагодны поспех у сённяшніх умовах!

Неверагодны, але цалкам заслужаны! Заўважам, што арганізатары стараюцца, робяць сваю справу з любоўю і ўвагай, атрымліваючы ад гэтага асалоду і, што заканамерна, удзячную аўдыторыю. Відаць, з якой гордасцю супрацоўнікі музея раскажваюць аб такім вялікім попыце, як ветліва яны сустракаюць новых людзей. Іншымі словамі, фестываль «Кінямо» — узор для арганізатараў кінаімпрэз, дзе сышлося літаральна ўсё: добрае надвор'е, сыграная каманда, клапатлівае кіраванне, цудоўны рэпертуар і, нельга не ўлічыць, адкладзены попыт кінамагараў.

Вязень Бярозы-Картузскай

Хто глядзеў легендарны польскі кінафільм «Чатыры танкісты і сабака», той, відаць, памятае не толькі яго герояў, не толькі мужа сабаку, але і мелодыю, а можа і песню «Ака». А вось яе словы напісаў польскі паэт Леон Пастэрнак (1909—1969), які нарадзіўся ў Львове ў ўкраінскай сям'і, што пераехала ва Украіну з Тулы яшчэ ў 1880-я.

У 1920-я гады малады чалавек уступае ў Камуністычную партыю Польшчы і становіцца яе актыўным удзельнікам. Піша сатырычныя вершы для перыядычных выданняў «левага», камуністычнага характару. Распаўсюджвае лістоўкі, пракламацыі, брашуры. Адным словам, займаецца агітацыйнай дзейнасцю.

Некалькі разоў юнага рэвалюцыянера затрымлівалі польскія ўлады. Двойчы Леон Пастэрнак трапіў за краты Бярозы-Картузскай — польскага канцэнтрацыйнага лагера на тэрыторыі Берасцейшчыны. Памяць пра гэтую жахлівую мясціну жыве ў Беларусі і цяпер. Праз здзекі лагернай адміністрацыі Бярозы-Картузскай прайшлі многія знакамтыя людзі. Сярод іх — польскі пісьменнік, аўтар дэтэктыўных раману і апавесцей Ежы Эдэгей (1912—1983; сапраўднае імя — Ежы Карыцкі). Прадстаўнік знатнага нагайскага роду, які пасяліўся ў Літве яшчэ ў XVI стагоддзі. Родавае прозвішча — Эдыгея, што, відавочна, паўплывала і на выбар пісьменніцкага псеўдніма.

Вывучаў права ў Варшаўскім універсітэце. Падчас вучобы далучыўся да маладзёжнага нацыянальнага руху. Быў некалькі разоў арыштаваны. Некаторы час знаходзіўся ў Бяроза-Картузскім канцэнтрацыйным лагеры. Як пісьменнік дэбютаваў даволі позна — у 1960-я гады. Але паспеў напісаць і выдаць болей як 50 дэтэктыўных раману. Загінуў у аўтамабільнай катастрофе.

З вязняў лагера ў Бярозе-Картузскай — і ўкраінскі пісьменнік і публіцыст Раман Гут-Кульчыцкі (1907—1945), аўтар кнігі «У агні і крыві» (1930; перавыдадзена ў 1996 годзе). Пакаранне ў Бярозе адбываў са снежня 1934-га да кастрычніка 1935 года.

Што да Леона Пастэрнака, то польскі паэт пасля вяртання з лагера пераехаў у Варшаву. Набыў літаратурную папулярнасць. Разам са славетым Станіславам Ежы Лецам заснаваў кабарэ «Тэатр перасмешнікаў», якое, праўда, пасля васьмі імпрэз было закрыта польскімі ўладамі. Падчас далучэння Заходняй Украіны да Савецкага Саюза спадар Леон знаходзіўся ў Львове. Як і многія іншыя прадстаўнікі львоўскай інтэлігенцыі, пачаў актыўна супрацоўнічаць з савецкай уладай. Леон Пастэрнак разам з іншымі польскімі пісьменнікамі падпісаў зварот, у якім вітала ўваходжанне Заходняй Украіны ў склад Савецкага Саюза. Працаваў у рэдакцыі львоўскай газеты на польскай мове «Чырвоны штандар». 17 верасня 1940 года

паэта прынялі ў члены Саюза пісьменнікаў Украінскай ССР.

У СССР у 1941 годзе выйшла кніга Л. Пастэрнака «Выбраныя вершы», а ў 1944-м — зборнік «Словы здалёку». У час Вялікай Айчыннай вайны Леон Пастэрнак — афіцэр 1-й дывізіі пяхоты імя Тадэвуша Касцюшкі. Як вядома, першы бой гэтага вайсковага фарміравання адбыўся пад паселішчам Леніна Магілёўскай вобласці 12—13 кастрычніка 1943 года. Дывізія знаходзілася ў апэратыўным падпарадкаванні 33-й арміі Заходняга фронту.

Пасля вайны Леон Пастэрнак прадоўжыў творчую працу. Разам са Станіславам Ежы Лецам узнавіў выданне сатырычнага часопіса «Шпількі», які быў добра вядомы ў Беларусі, Савецкім Саюзе. Некаторы час Леон Пастэрнак займаў пасаду намесніка старшыні Саюза польскіх пісьменнікаў. Сярод узнагарод літаратара — ордэн «Сцяг Працы» I і II ступеняў, афіцэрскі крыж Ордэна Адраджэння Польшчы і Залаты Крыж Заслугі.

Усе гэтыя факты, несумненна, з'яўляюцца цікавымі і з пункту гледжання беларускага літаратурнага краязнаўства. Відавочна, што беларускія адрасы — не толькі Бяроза ці Бяроза-Картузская, Леніна, Магілёўшчына — гэта дваццаць у мастацкіх і дакументальных публікацыях Леона Пастэрнака, у эпісталах, іншых матэрыялах. Варта толькі зазірнуць на іх старонкі і адшукаць.

Мікола БЕРЛЕЖ

Выстаўка «Пакуль памяць жывая!», прысвечаная 77-й гадавіне вызвалення горада Оршы ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, адкрылася ў Аршанскай гарадской мастацкай галерэі імя У. А. Грамыкі ў межах ужо традыцыйнай патрыятычнай акцыі «Памяць сэрца». Калі ў Оршу ўвайшлі войскі 3-га Беларускага фронту, у горадзе, ператвораным у руіны, засталася каля 3000 жыхароў. 41-му вайсковому аб'яднанню і часцам, якія вызначыліся ў баях, прысвоены ганаровыя найменні «Аршанскія». За мужнасць і стойкасць, праяўленыя жыхарамі ў гады вайны, у 1984 годзе Орша ўзнагароджана ордэнам Айчыннай вайны I ступені, а ў 2009 годзе Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэнкі — вымпелам «За мужнасць і стойкасць у гады Вялікай Айчыннай вайны». У экспазіцыі прадстаўлены работы на ваенную тэму з фондавых сховішчаў Музейнага комплексу гісторыі і культуры Оршы, якія дазваляюць наведвальнікам зірнуць вачыма мастакоў на трагедыю і гераізм тых дзён. У межах выстаўкі ў гасцёўні галерэі дэманструецца фільм Эдуарда Навагонскага «Мастак-франтавік Мікалай Палянюкоў», зняты да 100-годдзя з дня яго нараджэння. Дарчы, у фондах Музейнага комплексу захоўваецца больш як 70 работ майстра.

Прыгожым падарункам гамяльчанам і гасцям горада да Дня Незалежнасці Рэспублікі Беларусь стала адкрыццё інтэрактыўнай пляцоўкі «Зялёны лабірынт» у дзяржаўнай гісторыка-культурнай установе «Гомельскі палацава-паркавы ансамбль». Тут размешчаны ўтульныя домкі-інсталіяцыі казанчых істот — гномаў, эльфаў, хобітаў і феяў, якія прыйшлі з міфаў, легенд і чужоўных гісторыяў, расказаных вялікімі пісьменнікамі. У XVIII — XIX стагоддзях лабірынты з жывой агароджы былі традыцыйным упрыгажэннем многіх палацавых садоў і паркавых комплексаў Еўропы, а шпачыр сярод забытых сцежак ператвараўся ў вельмі папулярную забаўку для арыстакратаў. Князі Паскевічы, уладальнікі Гомельскага маёнтка, таксама ўпрыгожылі парк лабірынтам з ёлак, каб здзіўляць сваіх гасцей. Гомельскі палацава-паркавы ансамбль працягвае традыцыі мінулых гадоў і запрашае здзейсніць падарожжа па забытых сцежках зялёнага лабірынта. Асноўны яго элемент — ёлка звычайная, якая фарміруе каскад сцен і галоўную прастору, што складаецца з больш як 1000 дрэў! А яшчэ ў лабірынце пасяліліся велічныя паўліны! За прыгажосць і яркасць іх называлі жар-птушкамі.

Фотавыстаўка «Там возера Свіцязь, як шыбіна лёду, ляжыць паміж дрэваў цянiстых» працуе ў Доме-музеі Адама Міцкевіча ў Навагрудку. У экспазіцыі прадстаўлены 15 фатаграфіяў унікальнага і найвялікшага ў Гродзенскай вобласці возера з фондаў гэтай установы. Свіцязь — адно з найпрыгажэйшых водных люстэркаў у нашай краіне і прэтэндуе на званне найпрыгажэйшага ў Беларусі. У возера амаль ідэальна круглая форма, чыстая прэрыстая вада. Аўтар здымкаў — Аляксандр Ласмінскі, заслужаны журналіст Беларускага саюза журналістаў, кіраўнік народнага фотаклуба «Гродна», аўтар 38 кніг і арганізатар звыш 400 фотавыставак у Беларусі і за мяжой, лаўрэат рэспубліканскіх і міжнародных конкурсаў у галіне фатаграфіі і тэлебачання. Творца ўзнагароджаны медалём Францыска Скарыны і нагрудным знакам Міністэрства культуры «За ўклад у развіццё культуры Беларусі».

Міра ІЎКОВІЧ

Для таго, каб кнігі прываблівалі дзяцей, бібліятэкары Зэльвеншчыны ладзяць розныя цікавыя выстаўкі. Вось, напрыклад, у Елкаўскай сельскай кніжніцы можна трапіць пад «Кніжны дождж». Выстаўка пад такою назваю стварае ілюзію чараўніцтва: экспанаты размешчаны пад вялікім парасонам. Назва міні-экспазіцыі таксама аформлена цікава — на вялікіх «кроплях» дажджу. З назвы ўніз звязоўць іншыя кропелькі, якія трымаюць кнігі. Глядзіш, і сапраўды ідзе «Кніжны дождж». Кроплі-смайлікі заўята глядзяць на дзяцей, запрашаючы да чытання. Унізе, пад праміаністым сонейкам, размясцілі астатнія экспанаты. Уся канструкцыя вельмі яркая, тым самым выклікае яшчэ большую ўвагу. Дзеці з задавальненнем трапляюць пад «Кніжны дождж», каб выбраць што-небудзь цікавае. Безумоўна, выстаўка абуджае цікавасць да чытання.

Вольга КАМЯКЕВІЧ

Кожны экспанат з гісторыяй

Для чаго патрэбна ступа, апроч яе для палётаў Бабы Ягі?

Спадчына беларускага народа — найлепшая глеба для выхавання ў моладзі патрыятызму, любові да роднай краіны, павагі да яе гісторыі. І ў гэтым вялікую ролю адыгрывае музейная справа, у тым ліку стварэнне этнаграфічных куткоў, пакояў, музеяў у навуцальных устаноў.

Такая работа дазваляе адрозніваць некалькі актуальных пытанняў. Па-першае, збор экспанатаў захоўвае для нашчадкаў прадметы побыту, адзення. Па-другое, падчас этнаграфічных экспедыцый навушчыцы глыбей знамяцца са старадаўнімі прадметамі, іх прызначэннем, цікавіцца гісторыяй сваёй зямлі. І, па-трэцяе, стварэння экспазіцыі дазваляюць праводзіць экскурсіі для новых пакаленняў студэнтаў і школьнікаў, падштурхоўваць іх да вывучэння сваёй спадчыны.

Пяць гадоў таму на пасаджэнні літаратурнага клуба «Катарсіс» Гродзенскага дзяржаўнага медыцынскага ўніверсітэта ў яго ўдзельніцаў узнікла ідэя арганізаваць у кабінце беларускай мовы, дзе звычайна і збіраліся маладыя паэты ды празаікі, куток з элементамі побыту беларусаў. Гэта дазволіла б стварыць спрыяльную творчую атмасферу ў вучэбным пакоі, пазбавіў яго залішняй афіцыйнасці. І неўзабаве з'явіліся першыя міскі, прасы, кошкі, даматканія кашулі. Куток пачаў сваё жыццё. Такі пачын зацікавіў валандэраў універсітэта, і яны таксама далучыліся да збору прадметаў даўніны. Неўзабаве кабінет беларускай мовы ўжо не мог умясціць усе сабраныя рэчы, і кіраўніцтва ўніверсітэта выдзеліла пад экспанаты асобнае памяшканне. Так ва ўніверсітэце з'явіўся музей беларускай этнаграфіі, які налічвае каля 290 экспанатаў. Сярод іх — каменныя сякеры, прылады для здабывання агню каменнага веку, грошы, што былі ў абароце ў часы Рэчы Паспалітай і царскай імперыі, дакументы 1920—1930 гадоў, посуд, адзенне, прылады працы XIX — пачатку XX стагоддзя. Кожны прынесены валандэрамі экспанат мае сваю гісторыю, якую з задавальненнем вывучаюць студэнты.

Метал заўсёды быў у цане, і таму беларусы, каб не траціцца на металічныя званочак, сталі вырабляць кляпала — невялікую драўляную скрыначку з палачкай на дрэце ўнутры. Яго вешалі карове на шыю, і пры руху палачка білася аб скрыначку, а ў лесе, дзе пасвілася жывёла, было выдатна яе чуваць. Або траплю — плоская драўляная прылада ў выглядзе рыцарскага мяча для трапання льну. Ці не адтуль пайшла аналагічная назва надта гаваркіх людзей? Ёсць сапраўднае ярмо, пра якое столькі чулі ў прыказках, але мала хто бачыў на свае вочы. А наколькі цікава даведацца, чаму званы, міскі, макітры бываюць чырвоныя, чорныя, бліскучыя. А ўся справа ў тэхнало-

Фрагмент экспазіцыі.

гіі абпальвання. Чаму кошкі для бульбы паўтара метра ў дыяметры ды яшчэ з накрываў? Для чаго патрэбна ступа, апроч яе для палётаў Бабы Ягі?

На гэтыя і шматлікія пытанні адказваюць гасцям музея падчас экскурсій. А іх і нямола. Так, летась музей наведала больш як 700 чалавек. Прычым не толькі нашы, але і замежныя студэнты. І адкрылі для сябе шмат новага і цікавага. Хаця часам і экскурсыводам даводзіцца дзівіцца: нігерыйскія студэнты, уобачыўшы прас на вуглях, пацікавіліся, хто прывёз яго ў музей з Нігерыі, паколькі ў іх у вёсках выкарыстоўваюць такія ж самыя.

Апроч экскурсій, музей этнаграфіі служыць выдатным месцам і для розных іншых мерапрыемстваў. Тут праходзяць пасаджэнні літаратурнага клуба «Катарсіс», паказы этнамоды, літаратурныя квесты.

Час імкліва рухаецца наперад, і прывычнае ўчора сёння становіцца для многіх невядомай гісторыяй. І вось ужо ў музеі пачалі з'яўляцца рэчы XX стагоддзя: друкарская машынка 1930-х гадоў з польскімі літарамі, фотаапараты 1950-х, сярод якіх і адзін шпіёнскі вузакпаўначны, лямпа-выя тэлевізары і г. д.

Паступова ўкраінаецца ва ўніверсітэце і новая традыцыя: усе першакурснікі абавязкова наведваюць музей, каб пазнаёміцца з гісторыяй свайго народа, дакрануцца да яго традыцый, пераканацца ў таленце і багатай фантазіі продкаў.

Віктар ВАРАНЕЦ,
стваральнік і кіраўнік музея
беларускай этнаграфіі ГрДМУ,
фота аўтара

Простыя рэчы

Верасы, лепшыя ад дываноў

У назвах кніг паэты, дзіцячай пісьменніцы Іны Фраловай амаль заўжды фігуруюць лясныя альбо раслінныя матывы. Гэта не дзіўна: лес увабляе для літаратаркі радзіму, там сканцэнтраваны сілы, якія жывяць на тхненне і служаць невычэрпнай крыніцай вобразаў. Неяк у прыватнай размове пісьменніца прызналася, што не можа спакойна прайсці міма смецця, пакінутага ў лесе чалавекам. Яно можа стаць прычынай пажару, гібелі безабаронных лясных насельнікаў, птушанят, раслін. Пісьменніца збірае яго і выносіць на сметнік. Пра тое, чым ёй дарагі лес, сённяшняя размова з Інай Фраловай.

— Вы — аматарка лясных паходаў. Ходзіце ў лес не толькі па грыбы ды ягады. Што вам даюць гэтыя вандроўкі для ўнутранага свету, для мастацкага свегабачання?

— Так, сапраўды, вельмі люблю лес. І шукаю магчымасць як мага часцей наведваць яго. І гэта — не аматарства лясных паходаў і ніколі ім не было, а ўнутраная патрэба. Лес — мой храм, лекар, казка, лес — цэлы Сусвет. Неяк пафасна атрымліваецца, але, калі казаць проста, гэта заўсёды сустрэча з Радзімай. Напэўна, верх больш дакладна адкажа на пытанне:

Жывыя абразы

Удоўж гасцінца бор зялёны.
Шуміць: відаць, пазнаў здалёк.

Фота з асабістага архіва Іны Фраловай.

Насустрэч з кошыкам — мадонна,

Пры ёй калмаценькі Ваўчок.

— Дзень добры!

— Добры дзень, вам дзеткі!

— У лес?

— Пайшлі баравікі...

І хустку белую суседкі

Ураз схавалі хмызнякі.

Каб ведаў ты, смалісты, гонкі, —

Лети дываноў мне верасы,

А меднакорыя сасонкі —

Яны... жывыя абразы!

Ад ішасця хочацца заплакаць,

Да горла падкаціў камяк.

Але той самы зноў сабака,

Нібы абвулены смаляк,

Стайць слупом сярод дарогі,

А побач, метраў з пяцьдзесят,

Ледзь цягне цётка Зоя ногі.

— Дахаты ўжо?

— Ага, назад.

— Надоўга?

— Ждзё сталеца! — даю з усмешкаю адказ.

— А... прыбыла, каб памаліцца ў Шыпках на свой іканастас.

Патлумачу пра Шыпкі. Хоць і нарадзілася ў Мінску, але дзяцінства, усе вакацыі, (ды што вакацыі — усе выхадныя!) былі вясковымі. А вёска расцягнулася па беразе ракі і схавалася сярод светлых бароў. У які бок ні пойдзеш, за раку ці на гасцінец, — не размінешся з лесам. Калі была маленькая, не стамлялася назіраць з акна хаты, як кожную раніцу магутны волат узнімае са сваіх нетраў сонца.

— Цяпер можна бываць у лесе часта. Асабліва калі ёсць лецішча. А як вы абыходзіцеся без яго ўзімку, позній восенню?

— О, тут можна і пажартаваць: сказаць, што сустракаем у снах! Тым больш што паэткам дазваляецца быць крыху з «вар'яцінкай!» А калі сур'ёзна, мы ж не заўсёды побач з тымі, каго любім. Не трымаем кожны момант за руку дзяцей, не маем магчымасці кожны дзень бачыцца з бацькамі, але ведаем, што яны ёсць у нашым жыцці, тым і жывём.

І ў маім выпадку можна правесці тую ж аналогію.

— Падзяліцеся, што ў жыцці прыроды вы заўважалі падчас вашых вандроўак. Гэта можа быць любы цікавы выпадак, назіранне, выснова.

— Выпадак вельмі шмат, і ўсе яны — жывая гісторыя. Але згадаю хіба адну, самую балючую, як лес анямеў на пэўны час. Рэзалі дрэвы (размова не пра тое, што «пралысілі» — «агалілі» самы блізкі да дарогі кавалак, а не гушчар, якому пайшла б і на карысць санітарная высечка), а ён — жывы арганізм. Таму і робіцца высечка па-жывому — у перакладзе на чалавечую мову. Як папярэдзіць птушак не ладзіць гнёзды на канкрэтнай дзялянцы?

— Раскажыце, як ратуецца, лекуецца лес (і гэта не гуцыны словы) ад такой навалы, як несумленны, неахайны наведвальнік.

— Не хочацца расчараваць, але нічога гераічнага ў маім учынках няма. Усё ўспрымаецца праз прызму ўласнага светапогляду. Калі сталаеш, адчуваеш адказнасць за свае ўчынкі і ўчынкі іншых. Зараз разумее, што лес патрабуе належнага стаўлення да сябе. Далёкія продкі людзей толькі нос з вадзі высувалі з намерам ператварыцца ў зямнаводных, а лес ужо шчыраваў на планеце. Так, кожны раз, калі закрываеш імхом выдзертыя з-за адной мікраскапічнай лісічкі метровыя раны ці зноў і зноў выносіш кінутыя шклянныя бутэлькі з-пад гарэлкі ды іншых напой (зусім нядаўна завёўся на маю галаву яшчэ і «рамантык», бо недалёка ад шашы іншы раз знаходжу бутэлькі з-пад шампанскага), міжволі задумваешся: а ці сапраўды чалавецтва эвалюцыяніруе?

Гутарыла Яна БУДОВІЧ

зваротная сувязь

Вячэрнія сюжэты

У «Літаратурнай анталогіі» на канале «Культура» Беларускага радыё з панядзелка да пятніцы агулаваецца раман Івана Мележа «Подых навалніцы». У «Радыёбібліятэцы» слухайце старонкі твора Уладзіміра Багамолава «У жніўні 44-га». Апавіданні беларускіх аўтараў выходзяць у праекце «Літаратурныя гісторыі» ў вячэрнім эфіры выхадных.

У праграме «Радыётэатр плюс» у суботу і нядзелю выйдзе дзве часткі радыёверсіі спектакля Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы «Вечар» па аднайменнай п'есе Аляксея Дударова.

Па выхадных гучыць таксама «Дзіцячы радыётэатр». Чытанні для маленькіх ладзіцца таксама па буднях у межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя», штовечар у 21:00 гучыць «Вячэрняя казка».

Для аматараў паззіі па выхадных выходзіць праграма «Прачулым радком», якая на гэты раз прапануе вершы Сяргея Дзяржа.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара шпётывініка «ЛіМ».

У нядзелю ўвазе слухачоў — праект Навума Гальпяровіча «Сюжэт для вечнасці». Гоць эфіру радыёверсіі праграмы «Суразмоўцы», што гучыць у нядзелю і сераду, — рэжысёр прафесар Рыгор Баравік.

Расклад перадача канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

10 ліпеня — 240 гадоў з дня нараджэння Антона Марціноўскага (1781—1855), выдаўца, публіцыста.

10 ліпеня — 150 гадоў з дня нараджэння Паўла Дземідовіча (1871—1931), этнографа, фалькларыста, краязнаўца, педагога.

10 ліпеня — 125 гадоў з дня нараджэння Паўла Валюшына (1891—1937), дзеяча беларускага нацыянальнага адраджэння, публіцыста.

10 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Ціхана Кандрашова (1911—?), расійскага рэжысёра, заслужанага дзеяча мастацтваў РСФСР. У 1969—1973 гг. галоўны рэжысёр Беларускага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

10 ліпеня 80-годдзе адзначае Уладзімір Цяслюк, рэжысёр, апэратар дакументальнага кіно, заслужаны дзеяч мастацтваў Рэспублікі Беларусь.

10 ліпеня 60-гадовы юбілей святкуе Алег Назаранка, графік, педагог.

10 ліпеня 60 гадоў спаўняецца Міхаілу Цыбульскаму, мастацтвазнаўцу, жывапісцу, педагогу.

11 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Янкі Чабора (Івана Сцяпанавіча Пагаповіча; 1911—1943?), паэта, публіцыста, рэвалюцыянера.

11 ліпеня 85-годдзе адзначае Цімох Ліякумовіч (Шімафей Барысавіч), літаратуразнаўца, педагог. Жыве ў ЗША.

12 ліпеня — 90 гадоў з дня нараджэння Вячаслава Кубарава (1931—1995), мастака кіно, жывапісца, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

12 ліпеня 80-гадовы юбілей адзначае Уладзімір Шолк, мастак.

13 ліпеня — 155 гадоў з дня нараджэння Напалеона Чарноцкага (1866—1937), перакладчыка, публіцыста.

13 ліпеня — 80 гадоў з дня нараджэння Андрэя Андросіка (1941—2003), рэжысёра, педагога.

13 ліпеня 70-гадовы юбілей адзначае Вера Кавалерава, актрыса, заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь.

13 ліпеня 60 гадоў спаўняецца Александр Грышкевіч, жывапісец, графік.

13 ліпеня 60-годдзе святкуе Алег Мельнікаў, спявак, заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь.

14 ліпеня — 205 гадоў з дня нараджэння Гераніма Марцінкевіча (1816—1864), беларускага і польскага паэта, празаіка, драматурга.

14 ліпеня — 130 гадоў з дня нараджэння Пятра Бузюка (1891—1938), мовазнаўца, літаратуразнаўца, педагога.

14 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Паўла Пруднікава (1911—2000), паэта, празаіка, нарысіста, заслужанага работніка культуры Рэспублікі Беларусь.

14 ліпеня 75-годдзе адзначае Уладзімір Дзіўніч, мастак-акварэліст.

15 ліпеня — 145 гадоў з дня нараджэння Цёткі (сапр. Пашкевіч Алаіза Сцяпанавіча; 1876—1916), паэтыцы, празаіка, асветніцы, дзеяча беларускага нацыянальнага адраджэння.

15 ліпеня — 100 гадоў з дня нараджэння Лідзіі Малчанавай (1921—?), этнографа.

15 ліпеня 85 гадоў спаўняецца Міхаілу Балюку, мастаку ў галіне дробнай дэкаратыўнай пластыкі, медалёрнага мастацтва.

15 ліпеня 60-годдзе святкуе Аляксандр Будзько, кампазітар.

16 ліпеня — 135 гадоў з дня нараджэння Ядвігі Машынскай-Гельтман (1886—1946), паэтыцы, перакладчыка, педагога. Пісала на польскай мове.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі: Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсук
Віктар Гардзеі
Уладзімір Гішамедаў
Вольга Дадзімава
Жаўна Запарыцкая
Анатоль Казлоў
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфарав
Мікалай Чарнінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@vziazda.by

Адрас для карэспандэнцы:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнаце: www.vziazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага рэдактара — 377-99-72

адказы сакратар — 377-99-72
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
адзел прозы і паэзіі — 317-20-98
адзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальныя льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасныя льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»
Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаньня ў друку 08.07.2021 у 11.00
Ум. друку, арж. 3/72
Наклад — 670

Друканне Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларусь» Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004 г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1.
Індэкс 220013
Заказ — 1778
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
M 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Рукпілісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэдакуюцца.
Паўсюль рэдакцыя можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў публікацый.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.